

Szabó Ákos

VAJDASÁG – SZERBIA

DEMOGRÁFIA

Mielőtt nekikezdenénk a fókuszcsoporthoz áttekintésének, fontos néhány szót szólni a népességről és annak állapotáról, amelynek körében a csoportokat felvettük. Hangsúlyozom, hogy jórészt hozzávetőleges számokat tudunk közölni, amelyekre csak következtetni lehet, mivel igen hézagosan kutatott témáról van szó. Hiánypótlásra, a folyamatok részletes bemutatására természetesen nem vállalkozom, csak jelezni szeretném a vajdasági magyar népességen belüli főbb demográfiai folyamatokat és azokat a főbb fordulópontokat, amelyek máig meghatározzák a magyar népesség alakulását.

A Vajdaság területén 1910-ben 420.000-en vallották magukat magyar anyanyelvűnek. Ebbe beletartoztak a magyar anyanyelvű zsidók is. Az első világháború után 60.000-en menekültek el a Vajdaságból, főként korábbi köztisztviselők, értelmiségiek. A két világháború között számottevő magyar elvándorlás, és a magyarok között még jelentős természetes szaporulat volt. Így számuk 1930-ban 377.000 fő.

1941-ben, Bácska Magyarországhoz csatolását követően Bácskába kb. 14.000 magyar katona és köztisztviselő költözött, betelepítettek továbbá 17.000 bukovinai székelyt. A Vajdaság teljes területe 1944–1945-ben ismét Jugoszláviához – immár a titói Jugoszláviához került. Ennek következtében – a magyar közigazgatás és katonaság kivonulásával – a 14.000 magyar katona és köztisztviselő is távozott a területéről. Elmenekült továbbá a 17.000 betelepített bukovinai székely. A bevonuló partizáncsapatok, részben az újdéki hideg napok bosszújaként, részben Vajdaság „jugoszláv jellegének biztosítása miatt”, 15.000–20.000 magyar civilt gyilkoltak meg Vajdaság-szerte. A félelem 1945-ben jelentős menekültáradatot indított el Magyarországra. 1946 végén a Jugoszláviából Magyarországra menekült, kiutasított és kitoloncolt magyarok létszáma 84.800 volt.

A gyilkosságok és menekülések mellett további közvetlen vérvesztést jelentett a magyarság számára a holocaust és a németek kitelepítése, mivel a vajdasági zsidók döntő része magyar volt, a vajdasági németek egy része pedig – korábbi örökségként – ebben az időszakban is haladt a magyarosodás útján. A magyarság a magyarosodni nem kívánó zsidókkal és németekkel is jó viszonyban élt. Így a holocaustnak valamint a németek kitelepítésének további negatív következménye a megmaradó magyarságra nézve, hogy két olyan csoport veszett ki mellőle, amelyikkel viszonylag jó koegzisztenciában élt együtt a két világháború között.

Ismét kiemelném, hogy mivel pontos számok sokszor nem állnak rendelkezésre, a pusztulás mértékét többnyire csak becsülni lehet. Annyi azonban mindenképpen kijelenthető, hogy a vajdasági magyar lakosság a második világháború alatt és után elveszítette több mint 20%-át. A veszteség ráadásul a gazdasági és kulturális elitet, a polgárosodottabb rétegeket, valamint a fiatal férfiakat érintette leginkább. Ez utóbbit jól illusztrálja, hogy a Vajdaságban

léteztek olyan magyar falvak (pl. a szerémségi Maradék), ahol a férfi lakosság megfogyatkozása a második világháborút követő évtizedekben házassági problémákat okozott.

Ekkora vérvesztés után a magyarság olyan új helyzetben találta magát, amelyben nem maradt más választása, mint a kommunista Jugoszlávia által kínált vagy inkább oktrojált keretek között folytatni az életét.

Mindezek ellenére 1969-ig a magyarság természetes szaporodása pozitív: a magyar lakosok száma 1961-ben 443.000.

A második világháború után három fő tényező befolyásolta a vajdasági magyarság létszámát. Egyrészt az 1969-ig tartó természetes szaporodás, azt követően pedig a természetes fogyás. Másrészt – főként a vegyes házasságok nyomán – az asszimiláció. Hozzá kell tennünk, hogy a vegyes házasságok a titói Jugoszláviában nem feltétlenül jelentettek nyelvvesztést, legalábbis az első generációban nem. A vegyes házasságból származó gyerekek sok esetben magyar anyanyelvű jugoszlávként határozták meg magukat. Harmadrészt fontos megemlíteni a németországi munkavállalást, ami a magyar lakosságot magasabb arányban érintette, mint a többségi nemzeteket. A három tényező együttes hatásaként a magyarság lélekszáma 1991-re 340.000-re csökkent, a Vajdaságon belüli aránya egyharmadról 15% alá esett vissza. Azonban még ekkor is a Tisza mentén és közép Bácskában, valamint Szabadka környékén jelentős magyar többség, Szadkán relatív magyar többség, több nagyvárosban jelentős kisebbség élt. Ezek mellett léteztek jelentős magyar nyelvszigetek is.

A legközelebbi radikális változást a délszláv háborúk kitörése jelentette. A behívók és a háborús helyzet elől kb. 60.000–80.000 magyar menekült el, főként Magyarországra, és többségük nem is tért vissza. A menekültek ekkor is elsősorban fiatalok voltak, aminek következtében a vajdasági magyarság reprodukációs képessége megroppant. 2000 után 1%-osnál is magasabbá vált a magyarok éves természetes fogyása.

A legfiatalabb, legproduktívabb népesség elmenekülésével a magyarság közösségi élete végletesen beszűkült, minek következtében a magyarság látható jelenléte sok helyen megszűnt. A magyar közösségi helyek az itt leírt számokból következtethetőnél sokkal gyorsabban szűnnek meg, válnak vegyessé, majd többségivé.

Ezt a kissé hosszúra sikerült bevezetőt azért tartottam fontosnak, mert rávilágít, hogy a fókuszcsoportokon szereplő fiatalok döntő többsége olyan környezetben él, ahol, mióta az eszét tudja, nem voltak konszolidált viszonyok. Háborúk, embargók, gazdasági válságok váltották egymást. Tapasztalnia kellett, hogy magyarsága miatt a többség szemében bármikor ellenséggé válhat, emellett fiatalként, tinédzserként egy szemelőtt rohamosan beszűkülő magyar világot látott. Ezek a tapasztalatok is formálták a fókuszcsoportok tagjainak sokszor megdöbbentő véleményeit.

A FÓKUSZCSOPORTOK HELYSZÍNEI

A fókuszcsoportok helyszínének kiválasztásánál az volt a legfontosabb szempont, hogy a területileg szétszórt, egymástól nagyon különböző viszonyok között élő vajdasági magyarság minden jelentősebb csoportjának a véleményét megismerjük. Így végül a következő helyszíneken hoztunk létre csoportokat.

- Magyarkanizsa a Tisza menti tömb magyar vidéket képviseli, ahol még mindig jelentős magyar többség van. A csoport résztvevői dolgozó és tanuló fiatalok, 15 és 24 éves kor között.

- A vajdasági magyar középiskolások és a középiskolai élet központja Szabadka. Ez indokolta, hogy itt vegyünk fel egy csupán középiskolásokból álló csoportot.
- Szabadkán felvettünk egy másik csoportot is, huszonéves dolgozó fiatalokkal. A csoportban szabadkai és Szabadka környéki fiatalok is szerepelnek.
- A vajdasági egyetemi élet központja Újvidék. Itt készítettünk csoportot újvidéken tanuló egyetemistákkal, de a csoportba beavagottunk néhány újvidéken dolgozó huszonéves fiatal is.
- Továbbá Muzslyán, a legnagyobb bánáti magyar nyelvszigeten kérünk fel dolgozó és tanuló tinédzser és huszonéves fiatalokat fókuszcsoporthoz való részvételre

MAGYARNAK LENNI A VAJDASÁGBAN

A Demográfia c. fejezetben leírtak után talán nem meglepő, hogy a vajdasági magyarok a magyarságukat tényként, de nem feltétlenül pozitív tényként élik meg. Ha spontán aszociációban a magyar szóra kérdezzük rá, akkor sokaknál a magától értetődő azonosulás jelenik meg elsőként, amit nem kell magyarázni.

„Én papírra csak azt írtam, hogy: vagyok. Semmi mást, csak vagyok. Mert magyar vagyok.”

„Hát anyanyelv elsősorban, mint mindenkinek.”

„Nekem egyszerűen a zöld szín a zászlóból, nem tudom miért.”

Az egyszerű tény mellett megjelenik egyfajta tartás, büszkeség is. A magyar történelem, kultúra, sport nagyjaival való azonosulás, a velük egy közösségbe tartozás felemelő érzése.

„Nobel-díj, ugyan mindenféle technikában a magyarok benne voltak. Budapest, ezt a várost szeretem, igaz csak egyszer voltam. A golyóstoll is, ami egyszerű, mindennapi dolog azt is magyar találta fel.”

„Én felsoroltam párat: honfoglalás, magyarság, Puskás Ferenc, Rubik Ernő és Liszt Ferenc. Ez ugrik be arról, hogy magyar. Ez a három személy. A magyarság alatt, ez az egész, ami itt fel lett sorolva, az anyanyelv, tehát mind, azt oda. És hát a honfoglalás, érthető.”

„Büszkeség, mert elég színes a múltunk, és mondjuk itt Szerbiában a szerbeknek, nem az csak megváltoztatták, úgy próbálják beállítani, hogy az ő javukra, így utólag az egészet, és a magyaroknak meg tényleg úgy van a történelmük, tehát Hunyadi János, meg Mátyás király, meg László... tehát nem kell hazudni, hogy úgy volt, hanem tényleg úgy volt.”

Az utolsó idézetből látszik, hogy noha teljes a nyelvi, érzelmi azonosulás a magyarsággal és annak „történelmével”, itt bonyolult ehhez a közösséghez tartozni. Megvan a közösséghez tartozás vágya, ám az mindig csak részlegesen lehet sikeres. Egyfelől érezzük, hogy összetartozunk, és minden magyarnak ezt „kellene” éreznie, másfelől a mindennapi tapasztalatok nem ezt a napi összetartozás-élményt támasztják alá, hanem inkább a töredezettséget és a széthullást.

„Szerintem mindenképp, hogy anyanyelv. Kettes, ahogy beszéljük a nyelvünk, kettes az összefogás, sajnos a magyar nemzet, az egyik olyan nemzetek közé tartozik, amelyek, amikor azt mondják, hogy összefogás, mindenki elrémül. Vajon mit jelenthet az. Pedig én azt szorgalmazom, mert egy nemzet van, egy magyar nemzet van, s összefognunk...”

Az összefogás hiánya mellett megjelenik, hogy a magyaron belül is vannak „ők” magyarok és „mi” magyarok.

„Nyaralni voltunk külföldön, és talákoztunk egy szlovákiai magyar házaspárral, és egy, magáról azt mondta, hogy budapesti magyar asszonnyal. És beszédbe elegyedtünk, s előadtuk, hogy ki honnan érkezett, és a magyarországi nő azt mondta, hogy ő, mivel mondtuk, hogy mi vajdasági magyarok vagyunk, ő mondta, hogy szlovákiai magyarok, akkor ő mondta, hogy ő igazi magyar.”

A vajdasági fiatal magyarok nézőpontjából nincs „igazibb” és „kevésbé igazi” magyar.

„Aki ilyet mond, hogy igazi magyar, az nincs tisztában azzal, hogy mi az, hogy magyar. Hát egy nyelvet beszélünk, nem?”

Ennél fájóbb pont az, ha nemcsak nem tartják a vajdasági magyarokat igazi magyaroknak, hanem ha egyáltalán nem tartják őket számon.

„Mikor kimentem, nekem a magyar nép is elég furcsa. Nem azt mondom, hogy rossz, vagy hogy semmilyen, csak mondtam, hogy honnan jöttem ... akkor ... Vajdaságból. Akkor ... Vajdaság? Hm. Mi újság Szlovénia? ... Mondom: semmi! Románia? Nem ... mondom, az Szerbia! Szerbia? Te hogy tudsz ilyen jól magyarul? ... És akkor ez volt az én kis sztorim.”

Ez már csak azért is ilyen érzékeny pont, mert az igazán sehova sem tartozás érzése jelenik meg benne. A szerbeknek magyar, magyaroknak szerb. „Itt állunk egyszerre két tűz között, két lovon.” Ezért nem csoda, hogy többüket a magyar szó hallatán elsősorban csak valami homályos, szorongató bizonytalanság fogja el.

„Én csak annyit írtam, hogy zavar, káosz”

„Kicsit összezavarodtam. Hát hogy így a magyarok egy ő, most nem is tudom, hogy akartam kifejezni, tehát... valami nyomás...”

Ennek a meghatározhatatlan nyomásnak, lefojtottságnak, ami valamilyen formában minden csoportban megjelent, megpróbáltunk utánajárni pontosabban, ugyanis úgy tűnik, hogy ez kortól, foglalkozástól, lakóhelytől, életmódtól függetlenül alapélménye a mai vajdasági magyar fiataloknak. Itt lehet valahol a vajdasági magyar fiatalok másságának, különbözőségének a kulcsa.

„Magyarországon, ha valaki megszületik, az, annak van elkönnyelve, hogy az magyar. Kivéve, hogyha valamelyik ottani kisebbséghez tartozik. Mi kisebbséghez tartozunk, ezért nekünk ez nem automatikus, hogy mi magyarok vagyunk.”

„... tenni kell érte valamit, szerintem ő se erre gondolt. Hanem ott, hogyha valaki megszületik Magyarországon, magyar közegben, akkor természetesen a magyar nemzeti ünnepeket ünneplik, ott ... ugyanígy tanulhat néptáncot, bármit. Itt nálunk ezt gyakorlatilag külön keresni kell, hogy magyar néptáncot tanulj, ne pedig szerbet. Vagy, vagy például itt Kanizsán is szerintem nem tudunk elmenni moziba egy

magyar filmet megnézni, csak mikor vannak a magyar hetek. Tehát inkább magyar előadásokra színházba, szintén úgy kell kifogni őket. Tehát nem tenni kell érte, hanem bele kell tanulnunk. Egész kicsi gyerekkorunktól fogva bele kell tanulnunk.”

A mai vajdasági magyar fiatalok egy olyan korban eszméltek, a fiatalságukat egy olyan korban éltek/élik, amikor már nem léteznek viszonylag zárt magyar nyelvű tömbök. A nyolcvanas években még az elzárt nyelvszigetek is olyan erős saját belső élettel rendelkeztek, amibe egy akkori magyar fiatal erőfeszítés nélkül, természetesen nőtt bele. Mint a fenti idézetekből látszik, ma már a magyar többségű Magyarokországon is keresni kell a módját a magyarság megőrzésének, bele kell tanulni, energiát kell fordítani rá, egészen kicsi kortól. Mindemellett a szerb közösséggel való találkozást, a szerb nyelvvel való ismerkedést nem a kíváncsiság motiválja, hanem az (olykor brutális) kényszer eredményezi..

„Hát, vannak olyan helyek, ahol például nem lehet magyarul megszólalni, hanem szerbül lehet megszólalni... Vannak olyan helyek... Hogy ne kössenek belém...”

A magyar nyelvbe, a magyarságba való beletanulás nemcsak azt a plusz erőbefektetést igényli, hogy külön kell keresni ezeket a helyeket és programokat, hanem mindezt úgy kell tenni, hogy a szerbek ne érezzék provokatívnak. Nem szabad, hogy úgy tűnjön: a magyarok egymás között „magyarkodnak”, s ha egy társaságban vannak – akár minimális számban is – szerbek, akkor a szerb nyelvnek kell dominálnia.

„Nem is olyan régen voltam egy születésnapon, voltunk megközelítően tizen, tizenöt, abból hárman voltak szerbek, és az egész társaságnak szerbül kellett beszélni, mert azok hárman nem tudtak magyarul. Most lényegtelen, hogy abból a tizenötből hárman nem tudtak szerbül sem, akkor viszont egymás között elkomunikáltak. De a többségnek ugye, hát ugyanúgy, ahogy itt vagyunk, és követelik tőlünk, hogy megtanuljunk szerbül, és elvárás ugyanúgy... valahogy...”

„Én éppen azt gondolom, hogy tehát magyarnak itt, csak akkor el tudnak bennünket fogadni magyarnak, hogyha az ország nyelvét is teljes mértékben elsajátítjuk, és hogyha mi őket teljes mértékben elfogadjuk.

„Ha nagyon hangsúlyozzuk, azt, hogy magyarok vagyunk, kiközösülünk, ha csak egymással barátkozunk, ha nem törekszünk arra, hogy a szerb nyelvet tökéletesítsük, akkor az szemet szúr. És ez adja a gond nagy részét. És gondolom itt Bánátban nem is annyira jellemző, mint Bácskában. Ez jobbára Bácskára jellemző, mint mondtam a bemutatkozásakor, sűrűn járok.”

Látható, hogy valóban nehéz megtalálni a keskeny ösvényt. Nem csoda, hogy a vajdasági magyar lét egyik jellemzője a „teher” a „lefajtott energiával élés”, az energiahány. Sokakban ez akkor tudatosult először, amikor Magyarországra utaztak.

„Emlékszem, amikor Szegedre mentünk külföldre, Magyarországra, nekem nagyon pozitív volt, hogy mindent magyarul írtak, szokatlan volt és meglepően pozitív ott ... nagyon örültem neki, hogy egy kicsit otthon érezhettük magunkat valamiben.”

Tehát furcsa, szinte euforikus élményt jelentett, hogy életében először „külföldön” „otthon” érezhette magát.

Muzslyán volt olyan fiú, aki 16 éves korában érezte először, hogy a magyarsága, amit korábban negatívumként élt meg, pozitív valami is lehet. Erre egy budapesti kirándulás döböntette rá.

„Most kezd pozitív irányba menni az életem, hogy magyarokkal társalgok. Szerb nyelven jobban beszélek, mint magyarul. Szerb könyveket olvasok, horvát könyveket. Magyarul nem nagyon olvasok. De most érzem először, hogy magyar vagyok.”

Tehát amibe kisgyermek korában belenő valaki, a magyarság tanulása, az egyrészt vállalás, másrészt valamiféle feladat is. Felelősségteljesség, feladatteljesítés. Ami, különösen szórványban, az anyanyelv őrzését, tökéletesítését jelenti.

„Továbbá az, hogy bizonyos szinteken tökéletességre kell törekednünk, mert úgy gondolom, hogy itt, legalább is itt, Muzslyán, nagyon rosszul beszélnek az anyanyelvüket az emberek. Nagyon rossz a szókincsük, borzasztóan keverik a szerb, tehát belekevernek szerb szavakat, vegyesen beszélnek. Értem, még az anyanyelv-ápolást is, mint az iskolában egy olyan lehetőséget, hogy azok a tanulók, akik vegyes házasságban születtek és szerb osztályban indultak, azoknak van olyan lehetőségük, hogy anyanyelv-ápolást tanuljanak.”

„Az anyanyelvet meg kell őrizni. Jóformán ez az egy, ami összetart minket.”

„Én fölírtam az anyanyelvet, az összetartást, hogy össze kéne tartanunk, hogy megmaradjon a magyar nyelv. Ez egy érték, és hogy a kultúra része. Szóval egy magyarnak, hogyha magyarok a szülei, nagyapja, nagyanyja, szerintem kötelessége tudni magyarul.”

Eddig a vajdasági magyar fiatalok mindennapi életéről, érzéseiről elég sötét képünk bontakozhatott ki. Olyan fiatalok, akik egy pusztuló, beszűkülő világba születtek, ebben szocializálódtak és nőnek fel. Energiahiány, elfojtottság, zűrzavar és káosz közepette szocializálódnak egy olyan sehova se tartozó világba, amibe mire belenőnek, lehet, hogy megszűnik. S ha nem is szűnik meg, biztos, hogy a mostaninál még szűkösebb lesz.

Az eddigiekben felvázoltuk, hogy *miért nem jó* vajdasági magyar fiatalnak lenni. Kérdés azonban, hogy *miért jó*. Erre a kérdésre mindegyik fókuszcsoporton első körben az a válasz érkezett: két nyelvet beszélünk, két kultúrát ismerünk, ennyi a pozitívum. Ha figyelembe vesszük a két kultúra és nyelv elsajátításának a módját, akkor bizony nem tűnik ez olyan igazán nagy pozitívumnak.

A csoportbeszélgetések során azonban kiderült, hogy vannak egyéb jó hozadéka is annak, ha valaki vajdasági magyar fiatalembert nő fel most. Az egyik – bár nem a legfontosabb – éppen a nem ismertségből, az elfeledettségéből adódik. Egy vajdasági magyar fiatal bárminek el tudja adni magát; könnyen belesimul akár szerb, akár magyar társaságba, emellett mindig lesz egy olyan másik „nyelv”, amit csak a másik vajdasági magyar ért, még fél szavakból is. Ezért szükség esetén mindig jól el lehet különülni, nyelvet lehet váltani. A homályos élethelyzet körül lappang egy kis titok, a vajdasági magyar fiatalok saját kis titka. Másképpen megfogalmazva, néha ez a zavar és káosz nem nyomaszt, hanem segít.

Ennél sokkal fontosabb, hogy magyarnak lenni önbizalmat, biztos pontot, önazonosság-tudatot, magabiztosságot jelent. Ezért aki ilyen körülmények között magyar tud maradni, beletanul a magyarságba, az mintegy mellékesen megtanulja azt is, hogy minden körülmények között vállalja önmagát, vállalja a véleményét, merjen különbözni, de mindezt úgy tegye meg, hogy másokat érzékenységében, önazonosságában, véleményében ne sértsen. Vitaképes lesz, ösztönösen tud konfliktust kezelni, látszólag egymást kizáró indulatos érveket, érzéseket közös nevezőre hozni. Tehát a gyerekkortól kezdődő plusz energiaráfordítás

itt sem veszett el, hanem átalakult: tárgyi tudáson kívül döntően efféle készségekké. S ezek olyan készségek, amelyek az élet számos területén – a családi élettől a munka világáig – hasznosíthatóak.

„Meg önbizalom is (kell ahhoz, hogy valaki magyar legyen). Mert, aki kisebbségben van, bármi, bármilyen téren, annak kell, hogy önbizalma legyen, hogy elismerje. Akármiben. Ha nyelvben, ha bármi. Bármiben, amiben különbözik a többitől. Akármiben különbözni, nehéz. És önbizalom kell ahhoz, hogy merjél különbözni.”

„Hát jobban érteve emocionálisan stabil. Akármilyen helyzet, vagy körülmények közt. Néha várjuk a papírokat órák hosszáig a községházán, és ha ott nincs türelem, akkor, az az ember kiesik.”

Láttuk, hogy elsődleges szinten, amikor a büszkeség a magyarsággal kapcsolatban megjelenik, akkor a magyarság régvolt vagy jelenlegi sikereire büszke valaki. Történelmi nagyjainkra. Sportsikerekre, olyan kulturális vagy tudományos teljesítményekre, amelyeket esetleg sosem ismert meg közelebről. Olyan városokra, amiket netán nem is látott. Azaz a közösség olyan sikereire, amikhez szoros személyes köze nincs. Mindamellett azért, hogy annak a közösségnek a tagja legyen, amelyik ezeket a sikereket elérte, végigmegy egy úton, s eközben olyan készségeket tanul, amikre már személyesen lehet büszke, és amiket személyesen hasznosíthat.

MI KELL AHHOZ, HOGY VALAKI MAGYAR LEGYEN?

Az előző fejezet utolsó idézete más a következő témakörhöz vezet át. Mi kell ahhoz, hogy valaki vajdasági magyar legyen? Az elsődleges válasz mindenhol az volt, hogy tudjon magyarul. A magyar nyelv és annak megőrzése tűnt az identitás alfájának és ómegájának. Tehát az a magyar, aki beszél magyarul, és ha lehetősége van, akkor használja is a magyar nyelvet. Elengedhetetlen még, hogy meg akarja őrizni a nyelvet, tehát a gyermekével magyarul beszéljen, illetve magyar óvodába, általános iskolába írassa.

Ezeken kívül fontos még, hogy ismerje a történelmet, az irodalmat, a hagyományokat, szokásokat, megülje a magyar ünnepeket, de ezek egyike sem elengedhetetlen feltétel. Nem szükséges és nem is fontos, hogy magyar neve legyen valakinek. Az sem fontos, hogy magyar házastársa legyen, feltéve, ha a gyereket magyar iskolába járatják és magyar nyelven (is) nevelik.

A legtöbb csoportban azt mondták, az sem fontos, hogy vallásos legyen valaki, és hogy „magyar” vallásba kereszteljék. Itt azonban vannak területi eltérések. Olyan apró szórványtelepüléseken, ahol a magyarság önálló belső közösségi életét (szinte) csak az egyházhoz kapcsolódó élet jelenti, ott az egyháznak magyarságmegtartó szerepe van. Ilyen helyeken fontos, hogy valaki az adott vallási felekezethez tartozzon, hiszen a magyar nyelvű közösségi életben csak így tud részt venni.

„A vallás is meghatározója lehet. Nem kötelező, de nem árt. Csak most én úgy gondoltam, hogy vannak itt nálunk a pravoszlávok, meg vagyunk mi. Tehát az meghatározza.”

„Mondjuk, ahol én dolgozom, ott reformátusok is vannak a környéken meg katoli-

kusok is. Egy nagyon kis zárt közösség. És direkt a vallás az, ami nagyon meghatározza. Annyira összetartja őket, hogy hihetetlen.”

Azonban hangsúlyozom, hogy ezeken a kemény – sokszor statisztikailag is megfogható – tényezőkön kívül az előző fejezet végén felsorolt belső tulajdonságok, tanult készségek is szükségesek ahhoz, hogy ma a Vajdaságban egy fiatal magyarrá váljon, magyar maradjon.

A HAZA FOGALMA

Az eddig leírtak után nem meglepő, hogy a vajdasági magyar fiatalok számára a haza nem egy nemzetállamot jelent. Ez problémás is lenne egy olyan országban, melynek eddigi életük során négyszer változott meg a neve, a határai pedig még ennél is sűrűbben. Habár spontán asszociáció szintjén elhangzott mindkét ország neve, a beszélgetések során kiderült, hogy sem Szerbiát, sem Magyarországot nem tekintik hazának.

„Nekem Szerbia ugrik be, mert itt születtem. ... meg a háromszínű zászló, a szerb zászló, csak mindig elfelejtem, hogy sorrendben hogy is van az a három szín.”

Az idézet a szabadkai középiskolás csoportban hangzott el, de a többi csoportot tekintve, semmi kirívó nincs benne. Minden csoportban volt több olyan személy, akinek problémát okozott elmondani, hogy milyen a szerb zászló. Ez nem függött iskolai végzettségtől. Nem valami tátongó műveltségi hiányról volt szó, hanem az azonosulás hiányáról. Az utóbbi húsz évben többször változott az ország zászlaja, de minden zászló a piros–kék–fehér színek valamilyen kombinációjából állt. Sokakat egyszerűen nem érdekel, hogy mi a jelenleg hivatalos kombináció. Összehasonlításképpen: a magyar zászlót mindenki ismerte, de ez nem jelenti azt, hogy Magyarországot a vajdasági magyar fiatalok hazájuknak tekintenék. Magyarország hazaként spontán asszociációban csak azoknak ugrott be, akik éltek Magyarországon, vagy rokonaik vannak itt, tehát akiknek konkrét személyes kötődésük van az országhoz.

„Én fordítva, én direkt Magyarországot írtam. Kipróbáltam azt, hogy mire megyünk, kipróbáltam ezt az életet is, ott kell tanulni. Szerintem haza az az otthon. Annak a fogalmát próbáltam mind a két országban, elég talpraesett vagyok, boldogulok itt is, ott is, nagyon nehéz megélni, munkahelyet teremteni. Eltartani saját magad, illetve a családod. Kinek, hogy... viszont ott akkor is csak, csak...”

„Kiskunhalas, Magyarország, ahonnan származik a családom.”

Legtöbbször nem az mutatkozik meg, hogy nem lenne jó Magyarországot hazának tekinteni, inkább csak annak a belátásáról van szó, hogy problémás egy olyan országot hazának tekinteni, amihez nincs napi szinten közünk.

„Hát végül is az az igazság, hogy muszáj volt Vajdaságot írni, tehát Magyarországhoz nincs olyan közöm, sajnos ez így van.”

Ha kötelezően egy jogilag megfogható területet kell választani, akkor ez leginkább a Vajdaság.

„Akkor én, sokszor szembetűnik az a gondolat, hogy hát hazám... ha most azt mondom, hogy nem tartom Magyarországot hazámnak, mert én nem Magyaror-

szágon élek, akkor hát: Te nem is vagy magyar! Ha meg azt mondom, hogy Szerbiában élek, akkor meg: jaj, te ember, te szerencsétlen! Te! ... Hát nem kell mondani. Hát maradok a köztes úton, az: Vajdaság.”

Mint ahogy az idézetből kiténik, a Vajdasággal sem mély az azonosulás. Ez is inkább csak egy „jobb híján” válasz. Ha korábbi generációk számára jelentett is valami „szívmelengető érzést” a vajdaságiság, a mai vajdasági magyar fiatalok között ilyen érzelmi azonosulást nemigen lehet felfedezni. Még akkor sem, ha egy kérdésre azt válaszolják, hogy az én hazám a Vajdaság. Ezt egy esetleges survey vizsgálat esetén érdemes figyelembe venni.

A haza sokkal inkább a szűkebb lakóhely, mindenkinek a magáé. Az a közvetlen környék, ahol az életét éli. Nincs területi különbség.

„Hát Vajdaság, meg Gombos, ahonnan jöttem.”

„Én három helységet írtam fel: Muzslya, mert itt élek. Újvidék, mivel ott születtem, és Kiskunhalas, Magyarország, ahonnan származik a családom.”

A településnevek említése nem valamifajta lokálpatriotizmust jelent. Általában inkább arra való utalás, hogy hol van a családom, hol vannak a barátaim. A haza sokaknak azt a helyet jelenti, ahol ismerik és szeretik. A hazám leginkább a házam, ahova haza mehetek, ahol otthon vagyok, ahol szeretnek.

„Család, biztonság, védelem, küzdelem, békesség, fejlődés.”

„Én azt írtam, hogy itt születtem, a családom és a szeretet. A hazáról.”

A hazának ebben a fogalmában a hazaszeretet más értelmezést nyer. Nem egy országhoz való ragaszkodás, egy deklarált földrajzi egység szeretete. Az válik hazává, ahol közvetlenül, személyesen tapasztalhatóan jelen van a szeretet. Haza az a hely, ahol szeretetet adok és kapok. Ezt a mindegyik csoportban elsődleges hazafogalmat és hazaszeretetet a muzslyai csoportban így fogalmazták meg:

„Én a szeretetre például azt írtam, hogy mind a haza, mind a család és mind, ami körülöttem lévő ugye összes szeretet, ami áramlik. Nemcsak a családra vonatkozó, hanem itt nőttek fel, a barátság, meg a többi barátok.”

A vajdasági magyar világ rohamos beszűkülése a vajdasági magyar fiatalok számára nemcsak az intézmények, közösségi helyek megszűnését jelenti, hanem ennek a kicsi, személyes, saját hazának a szűkülését is. Folyamatos küzdelmet a megismert, megszeretett személyes haza megtartásáért. Tudni, hogy mire teljesen belenősz egy személyes „kisvilágba”, az már eltűnik, és vele tűnik a szeretet. Ezért a haza fogalma sokak számára a már elpusztult személyes „kishaza” utáni valamikori honvágyat hívja elő már most.

„Mondjuk én felírtam a küzdelmet. De én úgy érzem, hogy valamikor nehéz megenni, könnyebb volna sokszor elmenni ugye külföldre, külföldön fölitalálni magunkat, mégis itt maradunk. Itt maradunk a szeretet miatt, a család miatt, a barátok miatt, a biztonságért is itt küzdünk. Sokszor nehéz megmaradni abban az országban vagy a hazánkban, ugye amit a hazánknak érzünk, de mégis itt maradunk és mégis küzdünk.”

„Nem, nem, hanem azt, hogy igen is meg kell küzdeni azért akár születésért, a létért, a munkáért, bármiért.”

„Nekem beugrott ilyen is, hogy elvándorlás és honvágy. Tehát mert erről a tér-

ségről rengetegen elvándoroltak a 90-es években, és ez nekem egyértelműen a hazára, azzal szocializál, mondjuk a távolabbi családi körben is. Tehát minket szűkebb barátaim nincsenek, akik nincsenek itt velünk, mert külföldön élnek, de viszont a távoli családi körben vannak. Mondjuk, ha pontosan tudom az adatokat, akkor annak idején Muzslyának volt 10-12 ezer lakosa, most viszont 8,5 van. Tehát ez nagy százaléka a lakosságnak, akik azokban az években elhagyták az országot. És ez nekem így összefűzi ez a két fogalom.”

Tehát az idézetekből úgy tűnik, hogy a nehezebb életet, a küzdést nem egy eszme vagy egy ország, egy nemzet, egy település érdekében érdemes vállalni, hanem a kis személyes hazánkban jelen lévő szeretet érzése miatt. De már fiatalon megjelenik a majdani honvágy ezen úgysis letűnő kis világ után.

ASSZIMILÁCIÓ

Az eddigiek alapján nem meglepő, hogy a vajdasági magyar fiatalok zuhanásként, sokszor perspektíva nélküli zuhanásként élik meg saját közösségük életét. A múltban jobb volt, a jövőben rosszabb lesz. Fiatalon azzal szembesülni, hogy az általad is szeretett, személyes „hazád” számára mindig rosszabb lesz, majd megszűnik – hát ez nem olyan túl nagy perspektíva. Erre az általánosan tapasztalható érzésre többféle reakció született. Előbb azonban a múlttól.

Szinte általános a nosztalgia a titói Jugoszlávia iránt. Az volt a gazdasági jólét időszaka.

„Szüleim azt mesélték, hogy akkor sokkal jobb volt, volt munkahely.”

Általános nosztalgia nemcsak az iránt a titói Jugoszlávia iránt van, amiben csak a szüleik éltek, ők maguk sohasem, hanem – bár lényegesen kisebb mértékben – nosztalgia tapasztalható az Osztrák–Magyar Monarchia után is, amelyben legfeljebb a dédszüleik élhettek. A nosztalgia nemcsak abból származik, hogy ezek nem a folyamatos gazdasági csőd szélén imbolygó államok voltak, hanem soknemzetiségű állam voltukból is. Mikszáth írta a Noszty fiú esete Tóth Marival c. regényében regényében,¹ hogy a többség felől nézve a kisebbség olyan rossz, amiből jó, ha minél többféle van. A fókuszokon az derült ki, hogy ez a kisebbség felől nézve is igaz. Ha nem egy nemzetállam nemzetállami többsége áll szemben egy kisebbséggel, akkor mindenkinek több manőverezési lehetősége, tulajdonképpen életlehetősége van.

„Akkor Jugoszlávia volt. Nem csak szerb, magyar volt ott, hanem többféle nép is. Nemcsak két nép, az egyik kisebbségben, a másiké az ország, hanem ott volt a többi is, akik már nem tartoznak ide, és ők is beleszóltak a dolgokba, hogy hoppá mi is itt vagyunk. Ha már más népekkel kell együtt lenni, akkor inkább jó sokkal.”

Mint ahogy már említettem, a rohamosan szűkülő magyar életlehetőségekre többféle válasz született. Az egyik szélsőséges válasz a probléma és a konfliktusok forrását a magyarság létében, tehát önmaga létében látja. A probléma megoldásának a kulcsa pedig az ön-felszámolás. A következő beszélgetés a még mindig relatív magyar többséggel rendelkező Szabadkán hangzott el.

---

¹ Isten ments, ahol csak egyfajta nemzetiség van. Ebből a rosszból jobb a többféle; ahol három van, ott már lehet velök kártyázni.

„– Szerintetek ötven év múlva lesznek még itt magyarok?

– Remélem, hogy nem.

– Reméled, hogy nem?

– Nem akarom, hogy összeverjék a magyarokat, én nem szeretném, ha az én gyerekek olyan szituációba kerülne... Szóval remélem, hogy nem lesznek magyarok, hogy ne kerüljön olyan szituációba, hogy megverik.

– És ez úgy érhető el, hogy ne legyenek magyarok?

– Hát könnyebb úgy, hogy mi magyarok megyünk el, mint, hogy a szerbeket változtassuk meg. Mi 300.000-en elmegyünk valahova, ahol nem biztos, hogy tárt karokkal várnak ... ők meg itt maradnak és akkor előbb-utóbb egymást kezdik el verni.”

Látható, hogy a válaszoló lány számára a verekedés, a fizikai erőszak olyan napi szörnyűséget jelent, amelynek elkerülése szinte bármit megér. A verekedés, a verés, a veréssel való fenyegetés, a veréstől való félelem egyébként is alapélménye a mai vajdasági magyar fiataloknak. Szerb kortársaikat agresszívnek látják, félnek tőlük, ugyanakkor a magabiztosság és erő sokaknak imponál is. De erre még visszatérünk.

A szabadkai lány véleménye szerint a magyarság kívánatos eltűnése, önfelszámolása még migráció útján valósítandó meg. Muzslyán, a bánáti nyelvszigeten azonban sok fiatal és középkorú – vélhetően hasonló megfontolásból – az önkéntes és látványos szerbbé válást választotta, igencsak felemás eredménnyel, derült ki a fókuszcsoport fiataljainak elmondásából.

„Abban igaza van, hogy tiszta magyar családból származnak, és idővel elfelejtik azt, tehát még meg sem akarnak szólalni magyarul. Szégyenlik... Úgyhogy lélekben muszáj, magában, hogy igenis magyar vagyok, annak akarok látszani, azt akarom, hogy a jövőmben is a család, az utódok magyarul is beszéljenek. Én személyesen sok családot ismerek, ahol tiszta magyar mind a két ágazat és csak szerbül beszélnek. Nem is akarnak megtanulni magyarul. Pedig, ha tudnák az igazi szerbet, de olyan szavakat mondanak, hogy nevetséges. Ki se tudják fejezni magukat. Még akkor sem tartják magukat magyarnak.”

A muzslyai csoporton részt vevő magyar fiatalok között az ilyen önként vállalt asszimiláció, különösen annak eredményei tükrében, gúny tárgya volt. Olyan fiatal, aki látványos és gyors szerbbé válással igyekszik feloldani ezt a konfliktust, természetesen nehezen lehet megnyerni egy magyar nyelvű fókuszcsoporton való részvételre. Az ő véleményüket valószínűleg interjúval könnyebb lenne kideríteni.

A kívánatos önfelszámolással ellentétes reakció, amikor valaki lépten-nyomon hangoztatja, hogy ő magyar, és nem hajlandó szerbül megszólalni, megtanulni sem.

„Van olyan barátom aki, ha szerb zene szól a diszkóba, akkor leüvölti a DJ fejét és kimegy, meg a boltba is ezt csinálja, ha szerbül szólnak hozzá.”

Látszik, hogy mind a két szélső esetben valamiféle pánikreakcióról van szó. Látványos, pánikszerű önfeladás, vagy látványos, pánikszerű és konfliktusos identitásfelmutatás. Látni kell, hogy a mindkét szélsőséges magatartás megjelenése a saját, megismert, megszeretett kisvilág gyors beszűkülésére adott válasz. Vannak, akik ebben a helyzetben nem látnak konstruktív megoldást.

A két szélsőséges reakción kívül léteznek kevésbé kétségbe esettek is. Többen úgy látják, hogy a magyar nemzet összefogásával, a helyi közösségek összefogásával és a szer-

bekkel való együttműködéssel és jó viszony kialakításával, megtartásával megőrizhető a helyi, szeretett kisvilág.

„Pedig én azt szorgalmazom, mert egy nemzet van, egy magyar nemzet van, s összefognunk. A harmadik alatt pedig a jövőt értem. Tehát a jövőben is Szerbiát, a magyarok ne hagyják el, mert itt anyanyelvünkön is van jövő.”

ÁLLAMPOLGÁRSÁG, KETTŐS ÁLLAMPOLGÁRSÁG

Az állampolgárság és a kettős állampolgárság kérdését azért tárgyalom egy fejezetben, mert egyik vajdasági csoportnál sem lehetett élesen szétválasztani a kettőt. A kettős állampolgárság lehetősége, illetve a magyar állampolgárság könnyített megszerzésének a lehetősége annyira benne van a köztudatban, hogy ha az állampolgárságra szó kerül, akkor spontán módon a magyar állampolgárság megszerzésének lehetőségéről kezdenek el beszélni. Ez mindegyik csoportnál így volt.

Az állampolgárság először mint valami mindenható papír birtoklása jelent meg. Mindenható papír, mert bármilyen hivatalos ügyintézés előfeltétele, másrészt hivatali ügyintézés tárgya, amiért fizetni kell.

„Igen, egyrészt egy darab papír, másrészt meg az, hogy mindenhez kell...”

„Egy darab papír, amiért fizetni kell, azért mert..... mindig fizetni, mindig fizetni...”

Egyrészt egy olyan papír, ami mindenhez kell, mert ez mutatja meg, hogy melyik ország polgárai vagyunk. Másrészt rögtön egy problémás papír, mert egyesek szemében azt is megmutatja, hogy melyik nemzethez tartozunk. A vajdaságiak szemében nemzethez tartozást nem fejez ki, csak országhoz tartozást.

„... hát egy papír, hogy hát egy bizonyíték, hogy tehát egy országhoz tartozunk. Tehát, hogy ide tartozunk Szerbiához vagy Magyarországhoz, vagy valami, de nem jelenti azt, hogy szerbek vagyunk vagy németek, vagy valami.”

Tehát a valamilyen állampolgárság tényében rögtön benne van a problémás, zavaros helyzet: kényszerűen egy olyan nemzetállam állampolgára vagyok, ahol az államalkotó nemzetnek nem vagyok tagja. Mára az állampolgárság nemcsak azonos jogokat és kötelezettségeket jelent, hanem bizonyos *hendikep* érzést is.

„Az állampolgárság számomra a szabadságot jelenti, vagyis hát hogy azt, hogy korlátozzák a szabadságomat.”

A kettős állampolgárság lehetősége oldja ezt a *hendikepet*.

A vajdasági magyar fiatalok szemében egyértelműen pozitív ez a lehetőség. Lehetőség, amit ki lehet használni, praktikusán elsősorban utazásra és külföldi munkavállalásra, de több csoportban hangsúlyozták, hogy nem az állampolgárság meglététől lesz valaki magyar.

„Én is hasonlót írtam. Tehát írtam, hogy magyar és szerb, mert mind a kettő ugyanaz. Szerb azért, mert szerb állampolgár vagyok, a magyar állampolgárság meg azért, mert egyre többet emlegetik és ez most így asszociál és a kettős állampolgárság is, ami nekem tehát, az utazás szempontjából lenne előnyös, mert különben nem érzem annak annyira hiányát, hogy nem vagyok magyar állampol-

gár, mert most ilyen helyzetben van a mi országunk, hogy innen esetleg nehezebb utazni. Ezért úgy gondolom, hogy az is jól jönne, hogy nagyobb szabadságunk lenne ezen a téren. Utazás és én is polgári jogokat írtam, és persze abból a kötelezettségeket is. Gondolom kötelezettségeink is vannak annak az országnak, aminek állampolgárai vagyunk.”

„Nem hiszem, hogy egy igazolvány, egy papír vagy valami, hogy mutassuk, mi magyarok vagyunk, hogy itt lélekben azok vagyunk, nem kell, átutazzak Szegedre és azt mondom, hogy igenis az vagyok.”

Tehát általános és egyöntetű a pozitív fogadtatása a kettős állampolgárság lehetőségének, hátrányát pedig egyik csoportban sem említették. Viszont mindegyik csoportban egyértelmű volt a vélemény, hogy a kettős állampolgárság lehetőségét nem a magyarországi lakosok, hanem a nagypolitika biztosította. Muzslyán – ahol sokkal kisebb arányban fogyasztanak magyarországi médiát – olyan vélemény is felmerült, hogy a kettős állampolgárság lehetőségét nem a magyarországi nagypolitika biztosítja, hanem az európai, a brüsszeli nagypolitika.

„Az is lehetséges, hogy ezt főntről diktálják, a dolgokat az Európai Unióból, hogy elvárnak egy bizonyos politikát, mint ahogy mi is az országunkban már érezzük. Még nem vagyunk bent, de hogy bele vagy oda jussunk egy nap ezt meg ezt így kell. Nem tudom. Olyan, mint az autókban az elsősegély doboz, hogy mindig új kell, amit elvárnak.

Lehet, hogy az UNIÓ mondta, hogy legyen ilyen kettős állampolgárság? Nem értek hozzá, politikával nem foglalkozom, nem is szándékozom.

Mindig a legfőbb diktálja.

Nem mondta ki direkt az Európai UNIÓ, hogy kell állampolgárság, ha nem is direkt módon, mert tudták, hogy Orbán fog győzni és Orbánnak benne van a programjában az állampolgárság, és akkor mondták, hogy OKÉ, legyen biztos. Nem mondták ki direkt, hogy legyen.”

Megmosolyogtató lehet ez a találgatás, de látni kell, hogy az egész mögött az az érzet húzódik, hogy ezt nem a magyar lakosság akarta. És Magyarország lakói közül sokan nem szeretnék, hogy a vajdasági magyarok megjelenjenek Magyarországon.

„Azt, hogy ők észre fogják venni rajtunk, hogy nem oda tartozunk. Észreveszik fél óra alatt, észreveszik, és akkor majd... jön, hogy... Bevándorlók! A rohadt életbe!”

Ezt az érzést pedig a népszavazás tapasztalata generálja. A mai fiatalok számára nem jelent olyan traumatikus elutasításélményt a népszavazás, de a nap mindenkinek a tudatába beleégett, ami abból is látszott, hogy a csoportokban mindenki csak a dátummal utalt a népszavazásra, anélkül, hogy a szót kimondta volna.

„Nem, mert ez nem a népen múlt.

Ez mekkora volt! Ez mekkora beszéd! Istenő! Ez nagyon jó volt! Le a kalappal! Ez tökéletes!”

Így nem csoda, hogy a magyarországi emberek megítélése nem változott azzal, hogy megnyílt a lehetősége kettős állampolgárságra. Mindemellett a mai fiatalok nem tartják

annyira elítélendőnek, hogy a népszavazásnak az lett az eredménye, ami. Ez persze nem azt jelenti, hogy az előtte zajlott kampányt ne ítélnék el.

„Azt gondoljuk, hogy vigyáznak a saját munkahelyükre, saját népükre, mert ott sem könnyű az élet. Én abszolút értem, hogy azt hitték, hogy mi oda tömegesen be fogunk vándorolni, megtámadjuk a munkahelyeket, megpályázzuk stb. Elvesszük a kenyeret.”

„Amit diktál a média, az fog lenni. Itt is nyomták nyakra-főre a reklámot, éjjel-nappal, hogy az ilyen.

Normális, hogy ilyen.”

A szavazati jogról azt gondolják, hogy ostobaság. Mindegyik csoportban megjelent a vélemény, hogy a határon túli magyaroknak nincs joguk beleszólni a magyarországi választásokba. Az országban lakóknak, akiket közvetlenül, személyesen érintenek a döntések, kell eldönteniük, hogy ki kormányozzon.

„Szerintem nem lehet olyan dologhoz ragaszkodni, aminek nem vagyunk a szerves része. Attól, hogy nekünk van egy papírunk egy állampolgárságról, az még nem hiszem, hogy van jogunk abba beleszólni, hogy hogyan igazgatnak.”

Felmerült, hogy attól a pillanattól, hogy létezik szavazati jog, a határon túli magyarok akkor is befolyásolják a választások végeredményét, ha nem szavaznak. Ezért lenne sokak számára tisztább helyzet, ha Magyarországon csak a Magyarországon élőknek lenne szavazati joguk.

„Ha már meglesz a szavazati jogunk és nem megyünk el, ugyanúgy befolyásoljuk a szavazati eredményt, mint akik befolyásolták december ötödikén, azok nem mentek el szavazni, és érvénytelenítették. Szóval a százalékot már rontja. Már az is, hogy nem megyünk el szavazni.”

Az utolsó idézetből is látszik, hogy a kettős állampolgárságról való népszavazás, mint „december ötödike”, milyen mélyen él az emlékezetben. Ennek az élménynek az eredménye, hogy többen voltak a csoportban olyanok is akik, amennyiben a határon túli magyarokat, illetve a „magyarságukat” támadva éreznék, proteszt szavazatot leadnának.

„Ez az egyik, ami nagyon fontos, a másik dolog, meg úgy gondolom, hogy az, hogy ne kerüljön soha többé a hatalomra olyan, olyan ember, aki nem olyan régen volt Magyarországon élén. Tehát az, hogy megtagadja a saját nemzetét – és itt Gyurcsány Ferencre gondolok, hogy kimondjam a nevét –, tehát úgy gondolom, hogy már csak azért sem és azért is örülök ennek, mert arra gondolok, hogy egy és fél, vagy kétmillió állampolgár – vagy két és fél millió, mert Kanadában is az unokatestvérem ugyanúgy szavazni fog – és nem fogjuk megengedni, hogy többet ez megtörténjen. Tehát, ha az ottani magyarországiak meg is engedték, meg nekik jó volt, tehát az meg, hogy belpolitikai dolgokkal persze én sem foglalkozom, tehát meg nem is tudnék abban úgy szavazni, hogy melyik utat építsék, ki meg a Paksi Atomerőművel mi történjen, de az, hogy ne ilyen emberek álljanak az ország élén, abban szeretnék én is aktívan részt venni és szavazni.”

OKTATÁS

A csoportok résztvevői döntő többségükben magyar oktatási intézménybe jártak, de mind-egyik csoportban akadtak olyanok, aki valamelyik oktatási szinten szerbül tanultak.

Ennek óvodában több oka lehetett. A leggyakoribb ezek közül – elsősorban a szórványban – az, hogy a közelben nem volt magyar óvoda, és túl nagy terhet jelentett volna a szülőknek a távoli magyar óvodába szállítani a gyermeküket. Domináns vélemény, hogy az óvodában, nincs akkora jelentősége az anyanyelvnek, mivel egy kisgyerekeknek mindegy a nyelv. Volt, aki ezt saját élményeivel is alátámasztotta.

„Egy hatéves gyereknek még oly mindegy, hogy szerbül vagy magyarul, meg fogja tanulni ezt is, meg azt is.”

Ha szerb óvodába íratlak volna, és ott ismerem meg azokat a gyerekeket, azokkal vagyok jóban, akkor biztos.”

Aki maga tapasztalta meg, hogy milyen kisgyermekként nem anyanyelvű óvodába járni szórványban, úgy, hogy rajta kívül nincs más magyar, az kevésbé idilli személyes tapasztalatokról számolt be. Egy szórványban lévő fiú számára, aki az óvodában szembesült először azzal, hogy magyar, olyan negatív élmény volt a szerb többségű szerb nyelvű óvodába járni, hogy ez azóta is kihat az identitására.

„Hát kisebbségnek néztek, és akkor állandóan vertek bennünket, mert mi magyar fajták vagyunk...”

Kiverték belőlem a magyarságot. Gyerekkori élmény, az nem magyarság. Nem egy boldogság szerintem a magyarság.”

Ha nem is ilyen drasztikusan, de sokaknál szintén az óvodához kötődik saját magyarságuk felismerése, hisz magyar többségű területeken magyar többségű óvodákban is általában működött szerb tagozat. Óvodás-, illetve kisiskolás kori tapasztalat volt tehát, hogy itt két különböző nyelv él egymás mellett.

„Szóval sokkal hamarabb észrevehette, hogy kilóg a sorból, szerintem. Ahol én nőttem föl, ott az meg egy másik helyzet, ott meg a szerbek lógtak ki. Mert hogy volt például három magyar osztály az általános iskolában, és egy szerb, és azok is heten voltak összesen, és nem is tudtak magyarul...Szóval...”

A két különböző nyelv sokak számára azonnal csoportképző tényezővé is vált. Ez nem jelent önmagában konfliktust vagy ellenségképet. De az „ők” és a „mi” spontán elhatárolódás létrejöttét a gyerekek fejében – már óvodában – igen.

„Ahogy a gyerekek mondják most is, hogy gyertek kiütöcskézzünk a szerbek ellen.”

Míg óvoda tekintetében mind az álláspontok, mind a személyes tapasztalatok megoszlottak arról, hogy magyar vagy szerb óvodába érdemes-e járni, az iskolát illetően mind az öt fókuszcsoporton egyöntetű vélemény volt, hogy magyar általános iskolába kell járnia annak, aki magyar. Ha nincs ilyen az adott településen, akkor utazni kell, akkor is, ha ez nagyon sok plusz energiát igényel. Az indoklások szerint nem mindegy, hogy általános iskolában milyen nyelven tanul valaki. Ha valaki szerb nyelven tanul, akkor abból már nagyon kicsi valószínűséggel lesz magyar. Bár létezhetnek kivételek, de nem valószínű.

„Az általános iskola a legfontosabb. A középiskolában ott már attól függ, hogy mit tanul.”

Szintén általános vélemény, hogy ha valaki szerb általános iskolába írta a gyermekét, ezt nem kényelmi szempontból – távol van a magyar tannyelvű intézmény –, hanem asszimilációs szándékból teszi. Tehát az általános iskola esetében nem a nyelvtanulás a motiváció, mint az oktatási rendszer egyéb szintjein, hanem a nyelvváltás és identitásváltás. Tehát a magyar szülő nem azért írta szerb általános iskolába a gyereket, hogy az megtanuljon szerbül, hanem, hogy szerbbé váljon. Ez a magatartás különösen szórványban annyira elterjedt, hogy a magyar oktatási intézményben dolgozó tanárok minden nyáron körbejárják azokat a magyar szülőket, akiknek iskoláskorú gyerekük van, és győzködik őket, írassák magyar iskolába a gyerekeiket. Erről így mesélt az egyik Muzslya környékén dolgozó magyar tanítónő.

„Felkeresem és elmondom nekik, hogy milyen fontos az anyanyelv, mármint a magyar nyelv, és fontos, hogy anyanyelven iskoláztassák a gyerekeiket, ameddig adatik rá lehetőség, mert általános iskola van, és egyre több szakközépiskolában is itt Nagybecskerekén, magyar nyelven, és ezt ki kell használni. ... hogy össze kéne tartanunk, hogy megmaradjon a magyar nyelv. Ez egy érték, és hogy a kultúra része. Szóval egy magyarnak, hogyha magyarok a szülei, nagyapja, nagyanyja, szerintem kötelessége tudni magyarul, magyar iskolába íratni a gyerekeiket.”

Itt a „magyar iskolába íratni a gyereket” elsősorban általános iskolát jelent. Azt is érdemes megfigyelni, hogy a helyi tanítónő az erkölcsi érzékre, az identitásra és a kötelességérzetre kíván hatni érvelésében. Pedig a nyelv- és identitásváltás mögötti motiváció legtöbbször a gyermek vélt sikerességének az elősegítése. Mint az asszimiláció fejezetnél írtam erről a gyors nyelv és identitásváltás következtében sokan olyan két kultúra és két nyelv között lebegő emberek lesznek, akik mindkét nyelven elveszítik a tartós sikerhez szükséges kompetenciákat.

Az általános iskolát tekintve tehát egyöntetű volt a vélemény a csoportokban, hogy ez az oktatásnak az a szintje, amely alapvető fontosságú az anyanyelv megőrzése szempontjából. Egyik csoportban sem volt egyetlen olyan személy sem, aki kizárólag szerb nyelven végezte volna általános iskolai tanulmányait.

A középiskolát illetően a személyes tapasztalatok és a vélemények is sokkal inkább szórtak. Tömb magyar vidékeken, Magyarkanizsán, Szabadkán, ahol minden szerb nyelven induló szaknak van magyar oktatási nyelvű megfelelője, az volt a vélemény, hogy magyar tannyelvű középiskolai osztályban érdemes tanulni. Itt azonban már nem a magyar nyelv, a magyar identitás, a magyarrá válás motiválja a döntést, hanem sok esetben egyszerűen a praktikum.

„Középiskola elég sok itt nálunk magyarul, szóval, aki abba akar iratkozni, az ki tudja választani. Sokkal könnyebb a saját anyanyelvén megtanulni bármit.”

Ez a szempont azonban elsősorban a gimnáziumokra vonatkozott, és főként a közismereti tárgyra. Megjelent az a vélemény is, hogy szakiskolában, különösen a szaktárgyakat érdemes szerbül tanulni, hiszen a szakkifejezéseket a későbbi életben úgyis így fogják használni.

„De hiába jó szakember. Igen sarkosított az egész, mert magyarul könnyebb tanulni nekünk, mert anyanyelvünkön könnyebben megtanuljuk a szakkifejezéseket is vagy bármit, mert könnyebben megtanuljuk az anyanyelvünkön. De aztán

hogya munkát szeretnénk, mint szakember, utána rá vagyunk kényszerítve, hogy megtanuljuk még szerbül is. Például, mert olyan munkát kapunk. Hogyha akarunk jobb munkát, mert nem takarítani akarunk a mittudoménki után, hanem magasabb beosztásba, akkor tudnunk kell mind a két nyelvet, és akkor viszont hozzájárul az, hogyha már az iskolában úgy tanuljuk a dolgokat...”

Látható, hogy ebben a kérdésben két csoport különül el, az egyik a magyar anyanyelvű középiskolai tanulás mellett szól, a másik a szerb nyelvű mellett érvel a gyakorlati megfontolások talaján (könnyebb tanulni, könnyebb elhelyezkedni, mi a hasznosabb a későbbi életben). Ez utóbbi szempont még inkább megjelenik a bánáti szórvány Muzslyán.

A Muzslyához közeli Nagybecskerek középiskolaiban nem indul minden évben minden szakon magyar tagozat. Így itt az adott szakmát tanulás és a magyar nyelven tanulás sokszor teljesen szembekerül egymással. Továbbá a magyar tagozatnak meghirdetett tagozat nem jelent mindig valódi magyar nyelvű oktatást.

„Én magyarul a középiskolát. Én első generáció voltam, amikor beindították az egészségügyit. Akkor olyan hátrányaim voltak, hogy nem voltak magyar előadók minden tantárgyból és általában sok tantárgy szerbül volt. Tehát 80% szerb, 20 % magyar volt.”

Amikor megindul egy szak magyar nyelven, akkor általában ilyen alacsony a magyarul tudó tanárok aránya. Később a szerb tanárok is fokozatosan megtanulnak magyarul. Majd néhány év múlva az adott szak magyar nyelvű oktatását beszüntetik, és másik szakmát kezdenek el magyarul oktatni. A magyar diákok számának csökkenése ellenére folyamatosan nyílnak újabb és újabb magyar tagozatok, majd néhány éven belül bezárnak.

„Igen. Nagyon dolgoznak, mert amikor én jártam középiskolába, 1997–2001-ig jártam gimnáziumba, csak Nagybecskereken csak a gimnáziumban volt egy magyar osztály. Miért? Azóta most per pillanat az van, az maradt a gimnáziumi szak, van egy egészségügyi, művészeti szak az egészségügyi szakközépiskolában. Akkor van számítógép-technikus az elektor középiskolában magyar nyelven. Akkor a kereskedelmiben, ott mondjuk változóan, tavaly kereskedő volt, tavalyelőtt szakács volt, idén újra szakács nyílik. Az egészségügyiben 3 éves, ami szakma, szakmai képzés, fodrász volt pár évig magyar. Most azt beszüntették. Pár évig volt autóméchanikus volt magyarul, most cserébe lakatos, géplakatos.”

A magyar nyelvű képzés folyamatos, látszólag céltalan forgatásának nagyon is praktikus oka van. Néhány évfolyam után az adott szakmával rendelkezőkkel telítődik a piac, így újabb végzősök nem találnának munkát. Vagyis néhány évfolyam alatt megtelik az a keret, amit magyarul is tudókkal fel lehet tölteni, a többiekre már nincs szükség. Ezért nem feltétlenül érdemes magyar nyelven tanulni akkor sem, ha éppen van magyar tagozat az adott szakon, mivel a piacon később túl nagy lesz a konkurencia.

Ha a középiskolásoknál a tannyelv megválasztását sok esetben a praktikum motiválja, akkor a felsőfokú intézményben tanulóknál ez még inkább jellemző. Két fő okból iratkozik be valaki magyar nyelvű egyetemre. Akik Magyarországra mennek tanulni, azoknak döntő többsége távlatilag nem a helyi munkaerőpiacban gondolkodik, és nem véli úgy, hogy munkája során szüksége lesz a szerb nyelvre. Ezt támasztja alá az az adat is, hogy a Magyarországon tanuló vajdasági magyaroknak elenyésző hányada tér vissza szülőföldjére. Erről még lesz szó a következő fejezetben. Akik pedig művészeti iskolában vagy

az újvidéki magyar tanszéken kívánnak továbbtanulni, általában a helyi magyar nyelvű intézményrendszerben képzelik el a jövőjüket, mint tanár, színész, művelődési vezető stb. Az ő számukra az anyanyelvápolás már a foglalkozás szintjére emelkedik, ezért kívánják felsőfokon is magyarul végezni iskoláikat.

Akik bármely más szakmában, Szerbiában szeretnének boldogulni, helyesnek és hasznosnak gondolják, hogy szerb nyelven végezzék felsőfokú tanulmányaikat. Többek beszámolója szerint a tanárok toleránsan viselkednek azokkal, akiknek nem szerb az anyanyelvük, és még nem tanulták meg tökéletesen a szerb nyelvet.

„Attól függ, hogy milyen közegben beszélsz, vagy milyen közegben jár az ember. Nálam például az egyetlen egyszer sem szólt meg egyetlen professzor sem, meg senki, hogy nem tudok tökéletesen beszélni. Most elkezdtem tanulni a szavakat. És a másik egyetemen már az elsőben székálgák az emberek stb.”

Összefoglalva, egyértelműnek tűnik, hogy az identitás és az anyanyelv megőrzésének a színtere az oktatási intézményrendszerben mindenekelőtt az általános iskola. Az is látszik, hogy ha valaki túl gyorsan vagy önfeladás útján próbálja elsajátítani a szerb nyelvet, sok esetben kudarcot vall, és a biztos kétnyelvűség helyett a bizonytalan, két nyelv közötti állapotban reked. Akik a magyar nyelv teljes elsajátítása után az oktatási rendszer magasabb szintjein váltottak teljes szerb nyelvű tagozatra, azoknál a kétnyelvűség elérése sokkal sikeresebb volt.

„A barátom édesanyja egyetemi tanár és szerb, nem vitatkozni, hanem inkább eszmecseréket folytatunk, ami a szerb nyelvet illeti.

Tehát egyáltalán nem érezhető az, hogy most az óvodát is magyarul fejeztem be, magyarul jártam óvodába, az általános iskola is és a gimnázium is magyarul volt, tehát attól függetlenül, hogy 7 éves koromig meg sem tudtam mukkanni szerbül, tehát az óvodában összeszedtünk ilyen alapvető dolgot, de még az általános iskola 1-2-3. évében ebben normálisan még kellett a nő, férfi, semleges. Attól függetlenül, amíg nem mutakozok be valakinek, hogy mi a nevem, addig tehát nem mondják meg, hogy magyar vagyok, és nem a szerb az anyanyelvem.”

MUNKAVÁLLALÁS

A munkahelyválasztás kapcsán még inkább dominál az iskolaválasztás magasabb szintjein tapasztalható pragmatizmus. Az öt csoportban egy olyan személy sem volt, aki azt mondta, hogy munkahelyválasztásnál szempont lenne számára, hogy ott magyarul beszéljenek. Ebben persze szerepet játszik, hogy a legfontosabb egyáltalán munkát találni.

Lényegesebb kérdés, hogy önmagában a nemzetiség jelent-e valamilyen előnyt vagy hátrányt a munkaerőpiacon. A kanizsai csoportban elhangzott: előfordul hogy a munkaadók szelektálnak a dolgozók között, etnikai alapon.

„... munkakörfüggő, a Keramikában tudom, hogy dolgoznak magyar nemzetiségű emberek. De mondjuk a beográdi igazgató, akinek szerencsétlenségem nincs elég baja, hogy Beográdból el kell még jönnie, szegény szerencsétlent nagyon sajnáljuk, na mindegy, biztosan hogy nem fog alkalmazni magyar akár férfit akár nőt titkári posztra, mert ő neki azzal van a legtöbb kontaktus, és ezért itt hátrány, ha az ember magyar nemzetiségű.”

„Elég sok helyen szokott hátrány lenni az magában, hogy magyarok vagyunk. Erről beszélek, amikor a vezetőség mondjuk jobban nacionalista és inkább a szerbek felé húz.”

Kanizsán és a Tisza mentén a nemzetiségi alapú megkülönböztetés nemcsak úgy működik, hogy bizonyos szerb vállalkozók nem szívesen vesznek fel magyar munkaerőt, hanem fordítva is, tehát hogy magyar vállalkozók, ha csak lehet, magyar munkaerőt alkalmaznak.

„Attól függ, hogy ki a főnök ott, ki dönti el, és az mennyire nacionalista.”

„Hogy például én hiszem azt, hogy ez a szerb is előbb felveszi a szerbet, ugyanúgy a magyar előbb felveszi a magyart. Úgy, hogy nem tudom...”

A munkaerőpiacot azonban alapvetően nem a nemzetiségi diszkrimináció határozza meg. Sőt, különösen a szolgáltatóiparban, két nyelven beszélő munkaerőt szívesebben alkalmaznak, mint egy nyelvűt.

„Itt a boltba direkt olyat keresek, aki beszél mind a két nyelvet.”

Elsősorban a közszférában előnyt jelenthet bizonyos állások betöltésekor a magyar nyelv ismerete. A szerb állam ugyanis vállalta, hogy azokon a területeken, ahol többféle nemzetiség él együtt, ott a közszféra alkalmazottainak bizonyos hányada kétnyelvű lesz, annak érdekében, hogy mindenki anyanyelvén vehesse igénybe a közszolgáltatásokat. Ennek a munkaerő-piaci hatását magyar többségű területeken is érezni.

„Egészségügy, ahol emberekkel kell foglalkozni, ott mindenféleképpen. Kommunikációs szinten, ott mindenféleképpen előny az, hogyha mind a két nyelvet ismeri az ember, mert bejön olyan, aki nem tudja mind a két nyelvet, akkor kell vele kommunikálni mindenféleképpen, azért, hogy a mi munkánkat elvégezhessük.”

„Viszont én úgy érzem, hogy ott is előnyt élvez (a magyar), mert ugyebár valamennyi létszám azért magyar ott is van, és érdeke. Ez így jó dolog, hogy mindjárt két nyelven beszél, felvesszük, mert magyar, mert tud magyarul meg szerbül is, akkor. Szerintem jelenthet előnyt is jelent.”

A munkaerőpiacra gyakorolt említett hatás azonban a szórvány vidékeken még erősebb. Itt pedagógiai, egészségügyi, belügyi pályákon kézzelfogható előny, ha valaki magyar, illetve ha kétnyelvű.

„Nekem azért jobb, mert tudtam pályázni munkahelyre, mert magyar tannyelvű, két tannyelvű az iskola. Lehet, hogy szerb az iskola, munkanélküli iskolapedagógus lehet, hogy 30 is van a környéken, de, aki mind a két nyelvet beszél, az én vagyok egyedül. Nekem konkrétan ezért. Ezt megéreztem a bőrömon.”

Látható, hogy a magyar származás a munkaerőpiacon jelenthet előnyt is és hátrányt is. Ha kizárólag a szabályozást nézzük, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy inkább jelent előnyt. Általános vélemény szerint azonban Szerbiában elsősorban kapcsolatok segítségével lehet munkához jutni.

„Nem a nyelv, a nemzetiség a lényeges. Nem is a végzettség. Befejezhetünk nagy iskolákat is, doktorátusokat is, több nyelvet is beszélhetünk, ha nincs kapcsolat, akkor nem tudunk elhelyezkedni.

Ahogy itt mondjuk, hogy veza, ami a lényeg.”

Annyira nyilvánvaló, hogy az állástalálásnál elsődleges a protekció, hogy akik így jutottak álláshoz, nyugodtan elmesélték azt a csoporton. Hiszen nincs benne semmi megvetendő, mivel „mindenki” így csinálja, mivel másképp nem is lehet.

„Csak egy példa. Én azért dolgozok 2008 óta a fatelepen, mert egy személy, bizonyos problémái lettek és nyugdíjat kapott, és az én apukám a fatelepen dolgozott, és ahogy befejeztem a katonaságot, rögtön benyomott oda. Ez szerencse volt, mert apu ott dolgozik és szerencse az ő szerencsétlenségére, hogy olyan beteg volt, hogy elmehetett nyugdíjba.”

Két olyan csoport volt, ahol úgy érezték, nem a protekció az elsődleges módja a munkahelyszerzésnek. Az egyik az újvidéki csoport, amelyben főleg egyetemet végzett, munkatapasztalattal rendelkező fiatalok voltak.

„Tehát, munkát lehet találni könnyen, csak nem biztos, hogy mindenkinek az igényeinek megfelelő munka esetén. Inkább az ősszel nehéz munkát találni. Tehát munka az állandóan van, tehát az újságok tele vannak hirdetéssel, Újvidékről.”

A másik ilyen csoport a szabadkai középiskolás csoport, Tagjainak ugyan nem volt még munkatapasztalatuk, de nagy részük nem is a helyi munkaerőpiacon kíván elhelyezkedni. Így eljutottunk következő résztémánkhoz, a migrációhoz. A kutatásnak eredetileg nem volt célja a migrációs potenciál felmérése, azonban a migráción való gondolkodás olyan mértékig benne van a mai vajdasági magyar fiatalok tudatában, hogy nagyon sok témánál akaratlanul is felbukkan. Gondoljuk csak vissza arra, hogy a haza fogalma sokaknak jelentette már most a majdani honvágyat. A migráció mint lehetőség a legtöbb témánál ott bujkál.

„Nincs nagyon választási lehetőségünk. Itt nehezebb szerintem. Meg nem tudom, szerintem ez minden emberben benne van, és lehet, hogy könnyebb Magyarországon munkát találni, de szerintem ez kétséges...”

Ebben a véleményben még meglehetősen sok bizonytalanság fogalmazódik meg. A középiskolás korosztály viszont egy migrációs döntés küszöbén áll. A csoportokban látható volt, hogy középiskolások, elsősorban a gimnazisták számára a továbbtanuláson való gondolkodás egyben migrációs döntésen való gondolkodást is jelent.

„Én nagyon sokáig gondolkodtam azon, hogy maradok Szerbiában, mindenféleképpen Szerbiában, de most inkább Magyarország.”

Itt vissza kell utalnom az előző fejezetre, ahol azt írtam, hogy ha túl korán, már általános iskolában erőltetik, hogy kétnyelvűvé váljon valaki, akkor az nagyon sokszor kontraproduktív lehet. Egyetemen viszont már magas szinten kell beszélni szerbül. Ezért a szerb nyelv magas szintű elsajátításának az időszaka elsősorban a középiskolás korra esik. Akinek ez nem sikerül, vagy későn tudatosul benne, annak számára a nem kielégítő szerb nyelvismeret a migrációs döntés motivációjává válhat.

„Bánátban ez nem jellemző, de Bácskában többnyire Szegedre mennek. Megijednek, befejezik a középiskolát, általános iskolát magyarul, és akkor megijednek, hogy mi lesz ebből. Nem nagy probléma, meg az ember belejön, de akkor is.”

Ez a döntési helyzet főként a vajdasági magyar gimnazistákra jellemző, akik sok esetben angolul, illetve németül jobban beszélnek, mint szerbül. Számukra a továbbtanulás szinteként nemegyszer Németország és Anglia is felmerül.

Munkavállalás szempontjából pedig Magyarország mellett Németország és Ausztria szerepel a mentális térképükön. Többeknek Németország az elsődleges migrációs célpont, és csak utána következik Magyarország.

„Attól függ, hogy hol van lehetőség. Szerbiában nincs. Először keresnek Németországban, azután, ha nincs, Magyarországon, de inkább Magyarországon, mint Szerbiában.”

Általánosan megfigyelhető, hogy a migrációs térképen az elsődleges és legkiemeltebb pont Magyarország, ezt követi Németország és Ausztria. Itt-ott megjelenik még Anglia és a skandináv államok. A szerbiai mentális térkép viszont maximum Belgrádig terjed. Az ettől délebbre lévő szerbiai területek mind tanulás, mind munkavállalás, mind emberi kapcsolatok szempontjából mintha nem léteznének. Csak úgy élnek a képzetben, mint valami ismeretlen, vad terület.

„Délre nem mennék, esetleg Beográdig, de attól lejjebb nem. Elvesznék ott a hegyeken.”

Az egyetemre járók és a már dolgozó fiatal felnőttek körében is felmerül a migráció gondolata. Egy részük már túl is van egy migrációs döntésen – amikor a teljes kétnyelvűséget és a maradást választotta. Ők ettől a döntési időponttól még nem túl messze igyekeznek a döntésük mellett kitartani.

„És akkor minden, minden évben új arcok, valakik jönnek, valakik mennek. Mondjuk Szegeden voltam többször, és ott azt hiszem szerda meg csütörtök az olyan napok, amikor buliznak az emberek, pénteken, szombaton nincs senki, mindenki megy haza. Itt, Újvidéken az egyetemisták főleg itt maradnak és szórakoznak.”

Persze a munkaerő-piaci helyzet alakulása, a párválasztás, egy külföldi munkaaajánlat folyamatosan új és újabb döntési helyzeteket hozhat. A migráció sokszor könnyebb és csábítóbb lehetőségnek tűnik, mint a helyi építkezés, legyen szó akár karrierépítésről, akár kisközösség-építésről.

PÁRVÁLASZTÁS

Nem tartozik szorosan a párválasztás témaköréhez, de a mai vajdasági magyar tinédzsereknél olyan látványosan jelent meg a magyar és a szerb családokban való szocializáció kérdése, hogy muszáj megemlítenem, különösen, mert a későbbi párválasztásra is kihathat.

A szocializációs különbség csak a kilencvenes években, a kilencvenes évek második felében születettek között ilyen éles.

Magyarnak nevelni nemcsak a magyar nyelven nevelést, a magyar kultúrára való nevelést jelenti, hanem azt is, hogy másképp szocializálják a gyerekeket. A magyar szülő sokkal szigorúbban bánik a gyermekével, mint a szerb.

„Nem tudom, így a nevelésen nagyon meglátszik, hogy a szerb gyerekekkel nem foglalkoznak a szülei, és nem érdekli őket, hogy mit csinálnak. Mert pl. egy ötödikes szerb gyerek kint lehet éjfélig a központba, de egy magyar gyerek az biztos 10-re haza kell, hogy érjen, vagy nem tudom, 9-re.”

Ennél is sokkal fontosabb, hogy a szerb gyereket arra nevelik, hogy egy konfliktusban védje meg magát, védje meg az igazát. Míg egy szerb gyerek jóval többször hallja, hogy „ne hagyj magad, fiam”, addig a magyar gyerekek inkább azt tudatosítják, hogy „az okosabb enged”, illetve „kerüld el a bajt”. Tehát a magyar gyereket – legalábbis a fókuszcsoportok elmondása szerint – sokkal inkább konfliktuskerülésre, míg a szerbet a konfliktusok felvállalására tanítják.

„Én úgy vettem észre – persze vannak kivételek –, hogy tehát a szláv nép kicsit agresszívabb, mint a magyar, és, hogy tehát, hogy a nevelésen látszik, hogy a magyarnak jobban azt nevelik, hogyha megvernek, vagy mit tudom én, akkor ne üssünk vissza, vagy inkább próbáljunk vele beszélni, míg a szerbnek azt tanítják, hogy akkor verd vissza, és jól verd meg, és ilyen.”

„... én ismerek otthon magyar családokat is, akik úgy nevelték a gyereket, hogy na védd magad, fiam, meg ilyen dolgok, de valahogy az inkább kisebbségben van az ilyen nevelés a magyarok körében, itt ez az átlag. Szóval a szerbknél pedig hát ... ott is vannak nyugodtabb gyerekek, de mindenhol megnyilvánul az, hogy ők egy kicsikét ilyen, úgymond ez a balkáni temperamentum.”

„Hát lehet, hogy azért a rendőrök, amikor meglátják, hogy magyar van bajban, akkor nem biztos, hogy nagyon próbálják őt kihúzni, ... de ha szerb, akkor meg simán.”

Az utolsó idézetből látszik, hogy a magyar szülők azért nevelik a gyerekeiket a konfliktusok elkerülésére, mert egy etnikai alapú konfliktus megnyerhetetlen. Nem elsősorban az államhatalom viselkedése miatt, hanem mert egy mai vajdasági fiatal sok esetben felbomló közösségben él, és nem érez maga mögött közösségi támogatást konfliktus esetén.

Hangsúlyozni szeretném, hogy a csoportokon élesen elvált egymástól a mai tizenévesek és az idősebbek véleménye. Csak a tizenévesek tudatvilágának a része az erőszakos konfliktusoktól való fenyegetettség érzése, illetve az, hogy az ilyen ütközéseket mindenáron el kell kerülni, mert csak veszíteni lehet. Az idősebbek tapasztalatai még mások. Az ő tudatviláguknak csak a perifériáján jelennek meg az erőszakos etnikai konfliktusok. Szerintük ezek nem lényeges részei a mindennapoknak, eltűzöttak, túl sokat beszélünk róluk, és eleve változik az, hogy ki van áldozati szerepben.

„Vannak olyanok, akik ki is provokálják ezeket a veréseket. De ugyanúgy voltak meg vannak is szerbverések is, tehát amikor a magyarok verik a szerbeket, csak abból kisebb felhajtás van. Tehát kisebb problémák ezek.”

A tizenévesek félelmei nem jelentik azt, hogy mindannyiukat érték volna atrocitások, azt sem, hogy az erőszak napi tapasztalatuk lenne, az ettől való félelem mégis többé-kevésbé állandóan jelen van a gondolkodásukban.

Mi következik ebből a párvalasztásra vonatkozóan? A mai tizenéves lányok egy része a folyamatosan konfliktuskerülő magyar fiúkat nem tartja eléggé férfiasnak. A szerb fiúk magabiztosabbnak, erősebbnek tűnnek a szemükben.

„Azokat a lányok nem is veszik észre, akik udvarolnak, hanem jön egy ilyen szerb csávó, látszik, hogy van ifon a kezében, pénz is van meg kapcsolatai is, rossz már nem lehet.”

„Mennyire igaz, nálunk az a tapasztaltam, a magyar csajok, az én korosztályom viszont jobban vonzódnak a szerb fiúkhöz. Mire megkérdeztem a csajoktól, hogy

miért, mert lelkesebbek, meg aranyból van a pöcsük, de nem tudom, hogy ez miért van, de én úgy veszem észre, hogy az itteni szerb csajok, nem itt Kanizsán, itt nem tudom, mi van, hanem Törökkanizsán, inkább vonzódnak a lányok a szerb fiúkhoz.”

Erre az idézetre mondhatnánk, lehet, hogy egy éppen szerelmi bánattól szenvedő fiú keserősége. Az viszont mégiscsak figyelemreméltó, hogy nemcsak a tizenéves magyar fiúk állítják, hogy a magyar lányoknak a szerb fiúk tetszenek, hanem a magyar lányok is ezt állítják saját magukról.

„Ez a legrosszabb, hogy mi magyar lányok hajlandók vagyunk erre, hogy ... úúú most szerb, meg, hogy most erős, meg jónak látszik, meg magabiztos meg ilyenek, és úgy gondoljuk, hogy inkább választjuk azt, mint egy magyart.”

Többen is többes szám első személyben beszéltek a magyar lányokról, akiknek imponál a szerb fiúk kiállása, magabiztossága, és nem utolsósorban az, hogy meg tudja védeni őket a szerbek körében, illetve el tudja fogadtatni őket a szerb környezetben.

„Hát így kiállásra, első benyomásra van bennük valami, ami a magyar fiúkban nincsen.”

„Hát meg úgy érezzük, hogy tehát, hogyha szerb a férjünk, vagy lesz, akkor, hogy tehát, hogy így az egész, hogy a környezet jobban elfogad azáltal, hogy szerb a férjünk.”

„... meg jobban meg tud védeni. Jobban meg tud védeni a szerb környezetben. A többi szerbtől.”

Ugyanezek a lányok, akik a szerb fiúkban olyan tulajdonságokat láttak, amelyeket a magyar fiúkban nem, és a szerb párkapcsolattól befogadást és védelmet reméltek, meséltek idillikusnak cseppet sem mondható történeteket a szerb–magyar vegyes házasságokról.

„Én ismerek olyat, hogy a feleség az magyar, a férj pedig szerb, és olyat mondott társaságban, magyar társaságban rokonoknak, hogy a magyar feleség csak arra jó, főzön, meg az ágyba jó, másra nem.”

„Az ő nevelésük is olyan, hogy neki jó az, neked lehet mindent, ... ez nagyon bennük van, és szerintem, ez lehet az oka, amikor ráerőlteti az akarátát mondjuk egy vegyes házasságban egy nőre, ... ő viseli a nadrágot.”

„... az apjuk szerb, mert a nagynéném férje szerb, és hogy mikor elkezdek hozzájuk magyarul beszélni, nem akarnak visszazólni magyarul. De a mamám az folyamatosan magyarul beszél ... és szerb iskolába is járnak, óvodába is, és nem akarnak megszólalni magyarul, csak annyit, hogy igen, nem...”

A fentiek ellenére a lányok általában azt mondták, hogy kötnének vegyes házasságot, de csak olyannal, aki hagyja magyar iskolába íratni a gyerekeiket.

Az eddigi vélemények mind a tizenéves korosztály tagjaitól származnak. Azért tartottam fontosnak külön tárgyalni őket, mert látszik, hogy a mai tizenévesek, középiskolások és az idősebbek gondolkodása között óriási törés van. Az idősebbek, a mai huszonévesek gondolkodásában – mint említettem – nem jelenik meg ilyen hangsúlyosan az erőszakos konfliktustól való félelem, sem a külső környezetnek való feltétlen megfelelni akarás. Nem

hangzott el egyik csoportban sem a lányok részéről, hogy a szerb fiúk/férfiak magabiztosabbak, jobb kiállásúak lennének. A fiúk sem panaszkodtak arra, hogy a magyar lányoknak csak a szerb fiúk kelljenek. A legfontosabb különbség a vegyes házasságok mérlegelésekor/megítélésekor, hogy a tizenévesekkel ellentétben nem azt fontolgatják, hogy a többségi szerb társadalom mit szólna hozzá, hanem azt, hogy a saját kis helyi magyar társadalom és a család mit szólna.

„Ó basszus! Én meghallom vegyes házasság, és apám jut eszembe... Jaj! Apám is mindig azt mondta, hogy fiam ne kelljen megválogatnom a szavakat, hogy jedno vagy jedan, szóval apu nem egy nagy magyar, semmi ilyen ultra-nacionalista, de ő szeretne a menyével, meg az unokájával magyarul beszélni”

Tehát az idősebbeknél a társadalmi közeg, amire figyelnek, még egy magyar közeg, elsősorban az ő véleményük számít. És hosszú távon is azzal számolnak, hogy ebben a közegben milyen fogadtatásban részesülhet, aki vegyes házasságot köt, ebből milyen bonyodalmak adódhatnak. A most tinédzserek valószínűleg már egy olyan mértékben felbomló társadalmi közegben nőttek fel, amely közeg erejét nem érezhették maguk mögött konfliktushelyzetben, és amely közeg véleményével mint elsődlegessel a jövőben sem számolnak.

Azt a fiatalabbak és az idősebbek is egységesen ítélik meg, hogy mi egy vegyes házasság kimenetele. Általános a vélemény, hogy a szerb társadalom a mai napig nagyon erősen patriarchális társadalom, ahol az apa akarata érvényesül, és általában az apa nyelvét öröklik a gyerekek.

„Vannak olyan ismerősök, ahol például az anya magyar, az apa szerb, és az apának olyan munkája volt, hogy hónapokig, amikor a baba megszületett, nem volt idehaza, s az anya folyamatosan szerbül szólt ahhoz a csecsemőhöz. Ez számomra elképzelhetetlen.”

„És nekem is van egy barátnőm, akinek szerb férje van, és mondjuk a gyerekéhez, ha csak bárki ott van a közelében, nem biztos, hogy társalognak, ott van a közelben a szobában, akkor a kislányához szerbül szól, ha ketten vannak, akkor magyarul. És a nagyszülők is szintén magyarok. És a kislány tudta ebből, igaz még csak két és fél éves, de könnyebben kifejezi magát szerbül, de tud magyarul beszélni, néha odaszól szerbül, mikor hogy jut eszébe, vagy attól függ, hogy azt a fogalmat melyik nyelven tanulta meg. De viszont, ha ott van valaki, a férje, a férje nagyon sokat dolgozik egész nap, és neki van alkalma egyedül lenni a gyermekével, és akkor magyarul beszélni hozzá, de ha a férje már csak a közelben van, mert a férje azt nem érti, akkor az, akkor nem beszél, hogy bír, vagy ha ott van a rokonság vagy nagyszülő.”

„Nekem van az osztályban egy szülő. Az apuka magyar, az anyuka szerb, és az anyuka teljesen szerb, és teljesen jól beszél magyarul. Megtanult. Úgy beszél, mint én, magyarul. Nagyon helyesen. Olyan szépen beszél magyarul.”

Tehát az általános vélemény az, hogy a vegyes házasságokból születő gyerekek döntő többségükben szerb nyelvűek lesznek. Ez különösen így van, ha az apa szerb és az anya magyar. Ha az apa magyar és az anya szerb, nagyobb eséllyel lesz magyar nyelvű a gyerekek, de így is valószínűbb, hogy szerb lesz. Általános vélemény szerint sokkal gyakoribb az olyan vegyes házasság, ahol a férj szerb, és a feleség magyar.

„Ühüm, de valahogy mindig a szerb az apuka. És a normálisabb. Hát pl. hogyha szerb az anyuka és magyar az apuka, akkor mind a kettőt beszéli, de viszont hogyha szerb az apuka és magyar az anyuka, akkor biztos, hogy a szerb.”

Mindegyik csoportban említettek olyan pozitív példákat, amikor mindkét szülő megtanulta a másik nyelvét, és a gyerekek is mindkét nyelven beszélnek – tehát amikor a vegyes házasság előnyei mutatkoznak meg. Ezek a példák azonban mindegyik csoportban kivételesen, ellenpéldának számítottak.

„Kerültem én olyan szituációba, hogy mondjuk egy vegyes házasság és otthon a szülők szerbül és magyarul is beszélnek, és jobban tudta a magyar kultúrát meg a magyar történelmet, mint az, akinek apja, anyja, nagyszülei magyarok.”

Végül, de nem utolsósorban, azt hogy egy vegyes házasságban született gyermek milyen nyelven fog szocializálódni, nemcsak a családi viszonyok, hanem a szűkebb települési környezet is meghatározza. Azok a települések, amelyeknek erős magyar nyelvű belső életük van, vonzást tudnak gyakorolni a vegyes házasságban született gyerekekre. De ilyen erős magyar nyelvű belső élet már jóformán csak a nagy magyar többséggel rendelkező kistépüléseken van.

„Hát de nálunk is vannak olyan szerbek, hogy hát az anyuka meg az apuka is szerb, és csak a nagymama a magyar, és mégis magyarba írátták a gyereket. Tehát nálunk úgy van, hogy jobban magyarba íratják, mert nálunk kevés a szerb, tehát van, de kevés, és akkor inkább magyarba íratják.”

A helyi magyar társadalom felbomlása azonban egy bizonyos ponton öngerjesztővé válik. Ilyen helyeken már nagyon nehéz vonzást gyakorolni a vegyes házasságban élőkre, hiszen a vonzerő gyakran a homogén magyar házasságban élők megtartására sem elegendő.

„A Nemzeti Tanács adta segítséget az elsőbe induló gyerekeknek, továbbá a magyar gyerekeket támogatta. Én akkor meg voltam bízva, hogy azokkal a szülőkkel beszélgessek el, akik vegyes házasságban élnek és szerb iskolába akarják a gyerekeket beírni. És én is rájöttem arra, hogy volt egy ház, ahol az apa szerb, az anya magyar, és az anya azt mondta, hogy mivel nékem a férjem szerbül tanult, a kislánynak is úgy kell. Úgyhogy általában ez a patriarchális gondolkodás jelen van itt a Balkánon. Na, de voltak olyanok is, ahol tiszta magyarok a szülők, és nem magyar iskolába írátták a gyereket.”

NYELVHASZNÁLAT, SZABADIDŐ

Az itt leírt folyamatok együttes hatásaként a még jelentős magyar népességgel rendelkező településeken is megszűnik a magyarság látható jelenléte a közterületeken. Megszűnnek az olyan helyek, ahol magyar zenét lehet hallgatni. Ez a papíron még mindig relatív magyar többséggel rendelkező Szabadkára is igaz. Szabadkán még másfél évtizede a „menő” belvárosi helyek birtoklásáért etnikai verseny folyt. Mára ez a verseny eldőlt. A „menő” belvárosi helyek mindegyike szerb, ahol egy mai magyar tizenéves látványos konfliktuskerülése a kívülálló számára leginkább szerencsétlenkedésnek tűnik.

„A magyar fiút úgy arrébb lehet lökni, mint egy virágos cserepet, nem fog megszólalni.”

A magyarok Szabadkán vagy valamilyen elszeparált közösségi helyen, vagy magánházaiknál próbálják élni a társasági életüket. Ha azonban el akarnak menni egy menő helyre bulizni, akkor ott szerb zenét hallgatnak. Így sokak számára össze is kapcsolódik a jó buli és a szerb zene.

„Hát mondjuk, én otthon magamtól nem hallgatom annyira szerb zenét, de hogyha mondjuk, így osztálybuli van vagy valami, ... többen hallgatnak, akkor szerintem ők ilyen nagyon jó.”

„Hát én is meghallgatom, de így magamtól nem kezdeném el hallgatni.”

Néhány magyar többségű faluban jelentős létszámot befogadni képes diszkókat, rock-kocsmákat működtetnek a hétfégi nagy bulik kedvéért. Ilyenkor százával özönlenek ezekre a helyekre a magyar fiatalok, nemcsak a többi faluból, hanem a nagyvárosokból is. Akik magyar zenét akarnak hallgatni, azok kiszorulnak a falvakba, az ilyen „parasztdiszkóba”.

„Járnak a 12-13 évesek a környező falvakba. A legnagyobb sláger Tresnjevac, ott van hogy hétfégén kétezren is vannak.”

A magyar határhoz közel eső területeken már bevett szokás, hogy ha lehetőség adódik, akkor magyarországi falvakba, kisvárosokba járnak szórakozni.

„Ez, ilyen hét végén hova megyünk, bulizni... sokan mondjuk Mórahalomra ilyen nyári moziba, ez ilyen slágernek mondható. Meg fürdőhelyek, ilyesmi.”

Az itt leírtak elsősorban a tizenévesekre érvényesek. Körükben sokak számára az a kép bontakozik ki, hogy a falusi lepukkant „parasztbuli” a magyar, a menő városi, főként belvárosi a szerb.

Az idősebbek még inkább magyar zenét hallgatnak. Ebből is látszik, hogy milyen gyorsan szűntek meg a magyar közösségi helyek, és az identitásformáló zenehallgatás átalakulása mennyire szorosan követi a helyek megszűnését.

A bánáti szórvány részeken a magyar falvakban sincsenek magyar kocsmák, bulizó helyek. Itt előfordul, hogy ahol angol zene is szól, az a hely számít magyarnak. Az ilyen helyeken csak eseti alkalmakkor lehet magyar zenét hallgatni, amennyiben létezik olyan magyar szervezet, amelyik ezt megszervezi.

„Van egy kicsi szervezet Muzslyán, de önekik is több támogatás kéne, és akkor több lehetne. Mert tényleg így karácsonykor, húsvétkor, ilyen nagyobb ünnepekre csinálnak magyar bulit. Van egy magyar zenészünk, akit, szokták, mert a magyar ifjatság kedveli.

Szoktak ilyen techno zsurkákat, most kedden volt egy rock zsurka.”

A magyar nyelv tehát a szabadidő eltöltésének éjszakai, leglátványosabb területén, a bulizásnál, másodlagos, lesajnált helyre csúszik. Sok egyéb területen azonban a magyar nyelv őrzi a közterületeken a jelenlétét.

Bevásárláskor, amennyiben a magyar vevők ismerik az eladót, és tudják, hogy beszél magyarul, akkor magyarul beszélnek vele. A csoportokban többen állították, hogy ismeretlen eladó esetén mind a két nyelven köszönnek, és amelyikben fogadják a köszönést, az lesz a kommunikáció nyelve. Előfordul azonban, hogy kényelmesebbnek tűnik ismeretlen helyen rögtön szerbre váltani.

„Ott is, mind a két nyelven köszönünk, és akkor ami.”

De nekem pl. olyan szokott lenni, hogy szerbül beszélek a nőhöz, a kasszáshoz meg minden, anyukámhoz pedig magyarul, és akkor mondja, hogy mondja csak magyarul, és akkor így átváltak...”

Hasonló a helyzet hivatali ügyintézéskor és az egészségügyben is. Említették, hogy két nyelven köszönnek, és amelyik nyelven fogadják a köszönést, azon próbálják folytatni a beszélgetést. Az olyan helyeken, ahol a magyarság kisebbségben van, sokan eleve szerb nyelven fognak mondanivalójuk előadásába.

„Mivel én Törökkanizsán vagyok bejelentve, meg Törökkanizsán van az igazolványom is, és ott is van az orvosom is, ott, ott mindenki szerbül beszél. De a hivatal, ott is mindenki szerb a községházán. Ha valamit nem tudok, akkor vagy ellökögöm-elmakogom, vagy ami a legjobb, el tudom mutogatni...”

„Ha elmentünk az orvoshoz anya beszélt helyettünk, elmentünk vásárolni, szintén.”

Az, hogy sokan hivatalokban és az egészségügyben is a szerb nyelvet használják, és ha nem beszélnek elég jól, akkor segítséget hoznak, kissé meglepő. Hiszen – mint ahogy ezt a munka fejezetnél láthattuk – a szerb állam valódi erőfeszítést tesz annak érdekében, hogy a közszolgáltatásokat mindenki saját anyanyelvén vehesse igénybe.

A köztereknek, közintézményeknek az a szegmense, ahol a magyar nyelv legjobban őrzi a jelenlétét, az oktatás. Volt már szó róla, de itt fontosnak érzem fölidézni, hogy amennyiben igény van magyar nyelvű oktatásra, akkor ezt az igényt az oktatási intézményrendszer nem elnyomja, hanem igyekszik kielégíteni.

Szerintem itten papíron még valamennyire még jobb is a kisebbségeknek a helyzete, mint Magyarországon. De azt meg kell mondani őszintén, hogy több kisebbség is van. A pozitív diszkrimináció az abban nyilvánul meg, hogy van ugye külön általános, meg óvoda, általános iskolai meg középiskolai oktatás, attól függetlenül, hogy máshol valahol, létszám alá csökken a, hogy is hívjam, az osztály, és akkor is megmaradnak a magyar osztályok, és a kisebbségi nyelv használata. Ami szintén papíron van meg, mert mondjuk a gyakorlatban véve kicsit gyengébben.

Még egyszer kiemelném, hogy általános vélemény szerint a szerb nyelvű tanárok hozzáállása egyetemen a magyar anyanyelvű, szerbül nem tökéletesen beszélő diákokhoz kifejezetten toleráns.

„Én el tudom képzelni, hogy a tanárim, amikor olvasták az én szerb nyelven írott valami tesztet, kérdés-választ, hogy akkor, hogyha leirom, megtanulom én a szöveget, de már nem magolhatok be kétszáz oldalt, mint egy verset. És próbálok (nem érthető) és tudom, hogy van benne nyelvtanilag hiba. Reménykedem benne, hogy a tanár rájön, hogy nem szerb az anyanyelvem, de hogyha nem, akkor pedig azt gondolja, hogy én totális részegen, vagy (nem érthető) vagy egyáltalán mit keresek az egyetemen.”

Mіндеzt azért fontos hangsúlyozni, mert látni kell, hogy a magyar nyelv közterületi jelenlétének a visszaszorulása mögött semmiképpen sem kell valamilyen szerb állami, iskola-rendszerben megjelenő diszkriminációt sejtteni.

A magánszférában természetesen sokkal inkább őrzi a magyar nyelv a szerepét. A családon belüli nyelv a magyar. Egy kivétellel az összes fókuszcsoport-résztevő azt állítot-

ta, hogy „szabadidős” könyveket magyarul olvas. Szakkönyvek tekintetében már nagyobb a szóródás. Aki szerb nyelven tanul egyetemen, az a könyveket is szerbül olvassa, sőt szak-könyvek esetében előfordul az is, hogy valaki angolul vagy németül olvas. Még nagyobb a szóródás az írott sajtót tekintve. A nyomtatott sajtótermékek közül sokan nem a helyi, magyar nyelven megjelenő napilapot, hanem valamelyik szerb nyelvű napilapot választják.

„Ha könyvet olvasok, és ha nem kötelezőről van szó, hanem irodalomról, akkor magyarul. Újságot akkor már, ha valami például szerbül, vagy valami, mert abból van a legtöbb, de emígy például az átlag dolgokat angolul, de a legtöbb az irodalom. De most, hogy az egyetemre visszaemlékezem, volt sok vizsgám, amit angolul készítettem. De amikor a tanár magyar volt, akkor neki magyarul is.

Szerbül is. Helyzettől függően.”

Az elektronikus média világában a magyar nyelv egyértelműen őrzi hegemoniáját. A magyar nyelvű média itt sok esetben magyarországi médiát jelent, elsősorban a magyarországi kereskedelmi televíziókat. Habár volt olyan, aki a helyi műsort magyar nyelven is szolgáltató médiumot, az Újvidéki Televíziót is nézi, egyértelműen kiderült, hogy annak szerepe a médiafogyasztásban legfeljebb másodlagos.

„Az Újvidéki Televíziót este hétkor, mert akkor van híradó magyarul.

Meg a Pannon TV-t. Nagyon korrekt.”

Egyesek számára a többi vajdasági kisebbség, illetve az azokkal való szolidaritásérzés az újvidéki tévén keresztül jelenik meg. Ez a vajdasági multikulturalizmus megfogható intézménye.

„Hát ott szépen fel van osztva a műsoridő többféle nemzetiségi nyelven. Szívesen nézném én a többit, de azt nem értem egyáltalán, a ruszint, tehát akkor korlátozódik a magyar meg a szerb részig...”

A magyarországi televíziók azonban nem csak őrzik hegemon helyüket, hanem – a könynyebb elérhetőség terjedésével – folyamatosan új nézőket hódítanak meg. Bánáti szórvány településeken, ahol eddig a szerb nyelvű televíziózás volt jellemző, ott egyre többen térnek át a magyar nyelvű televíziók fogyasztására.

„Ők elég régóta nézik a magyar tv-t (Bácskában). Mondjuk itt nálunk pár éve, amióta van ez a DiGi stb., azóta kísérjük a magyar csatornákat. Mi gyerekkorunkban magyar adásokat nem nagyon néztünk az állami tévén.”

Az internet és a számítógép használati nyelvét legtöbbször a téma, az oldalak minősége, illetve a szoftver nyelve határozza meg.

„Attól függ, hogy mit keresek. Hogyha mondjuk, valami ilyen házi dolgozatot írok, amit szerb nyelven kell megírnom, akkor a kulcsszavakra természetesen szerbül keresek rá automatikusan. Úgy olvasok utána, nem pedig utána még fordítani...”

„Tudom, hogy nem az, de egy gépünk van, de nekem van egy az irodában is, nem tudom megmondani, melyik a magyar és melyik az angol. Egyszerűen annyira automatikusan megy a számítógépen, amit csinálok, amikor kell használni.”

ÖSSZEGRZÉS

Összegezve azt mindenképpen megállapíthatjuk, hogy jelenleg nagyon fontos változások zajlanak a vajdasági magyar fiatalok társalmában. Az átalakulások annyira gyorsak, hogy a mai tizenévesek és huszonévesek egészen máshogy viszonyulnak alapvető kérdésekhez.

A változások, amelyek sokszor egy közösség életvilágának a beszűkülését, felbomlását jelentik, kihatnak az identitásra. A drasztikus változások az identitáshoz való viszonyban időnként pánikreakciókat generálnak. Két ilyen jellemző szélsőséges reakciót láthatunk. Az egyik, amikor az egyén saját identitását, saját létét kezdi problémának látni, ezért gyorsan és látványosan megpróbál identitást váltani. A másik reakció a saját identitás nagyon látványos és konfliktuskereső felmutatása.

Jellemző változás, hogy – főként a fiatalabbaknál – megváltozik a közösség, amelynek fontos és számít a véleménye. A helyi, felbomló magyar közösség helyett az egyre inkább domináló szerb többség véleménye lesz meghatározóbb bizonyos döntések mérlegelésekor.

További fontos, jelenleg zajló változás a magyar nyelv és a magyar könnyűzene presztízisének a csökkenése, s ez a presztíziscsökkenés térben is megjelenik. A menő városi/belvárosi helyek szerbbé válnak, míg a magyar nyelv és a zene a falvakba szorul ki.

Többek között a felsorolt hatások következtében is, a vajdasági magyar fiatalok folyamatos migrációs, illetve asszimilációs nyomás alatt élnek. Ezen nyomás ereje a különböző életszakaszokban különböző, azonban egy-egy döntési helyzet (iskolaválasztás, munkaváltás, munkahelyváltás, párválasztás) nagyon könnyen válhat migrációs döntéssé, illetve nagyon könnyen fokozhatja az asszimilációs nyomást.

Végezetül fontosnak tartom megegyezni, hogy ezek a változások elsősorban annak a következményei, hogy a kilencvenes években a háborús kényszmigráció következtében megroppant a vajdasági magyar társadalom újratermelődési képessége. Ez kisebb részben a teljes szerb társadalomra igaz. Sok szerb kisközösség regenerálódási képessége is megroppant, a migrációs nyomást sok szerb fiatal is érzi. Elég arra utalni, hogy az utóbbi két évtizedben hány szerb fiatal hagyta el Szerbiát. A különbség annyi, hogy a magyar kisebbséget a kilencvenes évek kényszmigrációja arányaiban erősebben érintette, illetve, hogy a teljes szerb társadalmat érintő negatív folyamatok összekapcsolódnak a kisebbségi helyzetből adódó folyamatokkal és hatványozzák azokat.

IRODALOM

- Badis Róbert (2012): „Elfogyóban? – A vajdasági magyarság demográfiai helyzete a 21. század elején” *Kommentár* 2012/6.
- Badis Róbert (2008): „A vajdasági magyar népesség helyzete két népszámlálás tükrében, 1991, 2002” *Régió*, 2008/4.
- Mikszáth Kálmán: *A Noszty fiú esete Tóth Marival*
- Sajti A. Enikő (2003): „Impériumváltások hatása a délvidéki magyarok társadalomszerkezetére” In: Hódi Sándor (szerk.) (2003): *Volt egyszer egy ország*, Széchenyi István Stratégiakutató és Fejlesztési Intézet.
- Sebők László (2011): „Magyarok a környező országokban” *Rubicon*/9-10.
- Szerbhorváth György (2005): *Vajdasági Lakoma*, Budapest, Kalligram Kiadó.